

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2024

Denisa Jandová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

**Vývoj Památníku KT Flossenbürg a jeho soudobá
činnost - Případová studie výstavy "Dneska ctí tě za
svatého, zítra budeš sviňák"**

Bakalářská práce

Autor práce: Denisa Jandová

Studijní program: Česko-německá studia

Vedoucí práce: PhDr. David Emler, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. července 2024

Denisa Jandová

Bibliografický záznam

JANDOVÁ, Denisa. *Vývoj Památníku KT Flossenbürg a jeho soudobá činnost - Případová studie výstavy "Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák"* Praha, 2024. 56 s. Bakalářská práce práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. David Emler, Ph.D.

Rozsah práce: 75 255 znaků

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je vývoj Památníku koncentračního tábora Flossenbürg a jeho soudobá činnost, která bude ilustrována na příkladu putovní výstavy vytvořené památníkem „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“. Cílem práce je právě na této výstavě demonstrovat cestu, kterou německá vzpomínková kultura od konce druhé světové války zvládla ujít. Toto zkoumání vychází z odborné literatury, rozpracované v první kapitole, a z primárních zdrojů, které jsou diskutovány v kapitole druhé. V úvodu je na čtyřech modelech pro vyrovnávání se s traumatickou minulostí představeno, jak se Spolková republika Německo vypořádává s pamětí holokaustu. Pro lepší pochopení jsou definovány pojmy „paměť“, a s tím spojené koncepty „vzpomínání“ a „zapomínání“. První kapitola se věnuje Památníku koncentračního tábora Flossenbürg a popisuje, jak se z opomíjeného místa stalo uznávané evropské pamětní místo s rozsáhlou vědeckou činností avzdělávacími programy. V druhé kapitole je na základě publikace vydané k putovní výstavě o Čechoslovácích vězněných v KT Flossenbürg „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ a na základě rozhovoru s jednou z kurátorů, paní Annette Kraus, analyzovaný jeden z přístupů vyprávění historie. Hlavními body zkoumání byly kritéria výběru 15 osudů a charakterizace jednotlivých protagonistů. Dále se studie zabývá prezentací československé dějiny 20. století a samotných impulsů k realizaci výstavy.

Abstract

The topic of the bachelor thesis is the development of the Flossenbürg Concentration Camp Memorial and its contemporary activities, which will be illustrated by the example of the travelling exhibition created by the memorial "Today they honor you as a saint, tomorrow you will be a villain!" (in Czech „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“). The aim of the thesis is to demonstrate through this exhibition the path that German memorial culture has managed to travel since the end of the Second World War. This examination is based on literature, elaborated in chapter one, and on primary sources, which are discussed in chapter two. In the introduction, four models for coping with a traumatic past are used to present how the Federal Republic of Germany deals with the memory of the Holocaust. For a better understanding, the terms "memory" and the related concepts of remembering and forgetting are defined. The first chapter focuses on the Flossenbürg Concentration Camp Memorial and describes how a neglected site became a recognised European memorial with extensive

research activities and educational programmes. The second chapter is based on a publication published to accompany a travelling exhibition on Czechoslovaks imprisoned at Flossenbürg concentration camp, " Today they honour you as a saint, tomorrow you will be a villain!" and based on an interview with one of the curators, Ms. Annette Kraus, one of the approaches to telling history is analysed. The main points of examination were the criteria for selecting 15 fates and the characterization of individual protagonists. Furthermore, the study deals with the presentation of Czechoslovak history of the 20th century and the very impulses for the realization of the exhibition.

Klíčová slova

koncentrační tábor, Flossenbürg, Památník KT Flossenbürg, českoslovenští vězni, československé dějiny, 20. století, výstava, „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“

Keywords

concentration camp, Flossenbürg, KT Flossenbürg Memorial, Czechoslovak prisoners, Czechoslovak history, 20th century, exhibition, „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“

Title

The development of the Flossenbürg Memorial and its contemporary activities - A case study of the exhibition "Today they honor you as a saint, tomorrow you will be a villain!"

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce panu PhDr. Davidu Emlerovi, Ph.D., za jeho cenné odborné rady a trpělivost. Mé díky patří i paní Annette Kraus za velmi milý rozhovor ohledně výstavy. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým kamarádkám za psychickou i technickou podporu.

Obsah

Úvod	9
Vypořádávání se s pamětí holokaustu v Německu	14
Paměť	14
Čtyři modely pro vyrovnávání se s traumatickou minulostí	17
1. Památník koncentračního tábora Flossenbürg	19
2. Výstava “Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!”	25
2.1 Forma a obsah výstavy	27
2.2 Prezentace československých dějin	37
2.3 Impulsy a důvody realizace výstavy	39
Závěr	42
Summary	45
Použitá literatura	48
Teze bakalářské práce	51
Seznam příloh	54

Úvod

Druhá světová válka je klíčovým konfliktem 20. století, který ovlivnil celý svět a zanechal trvalé stopy v naší společnosti. Pohled na historii a její prezentace je v dnešní společnosti zásadní a důležitý. Jedním ze způsobů vyprávění historie je pomocí akademických textů. Pro laiky a širší veřejnost jsou například filmy a beletrie jednodušším zdrojem získávání informací nejen o druhé světové válce. Další způsob, jak se historie stává přístupnější a živější pro širokou veřejnost, je tvorba výstav, které spojují fakta, výtvarnost a nový a jednodušší úhel prezentace dějin. Mnohé výstavy se pořádají na historických místech, kde jsou vytvořeny památníky. Putovní výstava „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ pojednává o 15 československých občanech vězněných za druhé světové války v koncentračním táboře v bavorském Flossenbürgu. Jejich příběhy zahrnují nejen jejich čas strávený v táboře, ale také jejich životy před a po něm, čímž poskytují pohled na československé dějiny 20. století. Výstava vytvořena památníkem KT Flossenbürg zmiňuje mnoho témat a motivů z historie, jejichž podrobnější zkoumání stojí za pozornost. Dalším bodem, proč je tato výstava zajímavá, je její vznik. To, že stát (státní, nebo státem podporované instituce) vzdává památku vlastním obětem nebo minoritám žijícím v daném státu, není v současné době nic neobvyklého, ale uctívání vzpomínky jinému národu, zas tak běžné není. Tím pádem to, že se německý památník koncentračního tábora rozhodne zacílit jednu ze svých výstav právě na československé vězně, představuje cestu, kterou německá vzpomínková kultura od konce druhé světové války zvládla ujit.

„Erinnerungskultur“ neboli kultura vzpomínání se zabývá nejen samotnými vzpomínkami, ale i tím, jak jsou tyto vzpomínky formovány, interpretovány a předávány dalším generacím. Zahrnuje reflexi o tom, co si společnost pamatuje, proč si to pamatuje a jaké hodnoty a významy jsou těmto vzpomínkám prisuzovány. V německém kontextu je tento pojem často spojován se vzpomínáním na druhou světovou válku a holocaust, a to jak z hlediska památky obětí, tak z hlediska zodpovědnosti a morálního poučení pro současnost i budoucnost.

Vzpomínání na holocaust v Německu prošlo několika fázemi, které přišly vždy s nástupem nové generace. Po konci druhé světové války se o minulosti téměř nemluvalo.

Záměrným mlčením se Němci snažili zapomenout a udělat tlustou čáru za traumatickou minulostí a soustředit se na budoucnost. Osobní minulost byla z komunikace vyloučena úplně. Teprve po 20 letech začal být holokaust tématizovaný. Mladá protestní generace v 60. letech mínila, že ten kdo mlčí, se dělá vinným a tím pádem se začali zajímat o to, co dělali jejich předci za druhé světové války, což mimo jiné začalo vyvolávat mezigenerační konflikty. Tyto otázky akcelerovaly ještě více po odvysílání miniseriálu *Holokaust* od americké NBC z roku 1978/79. Dalšími milníky byly například soudní procesy (Osvětimský proces, Eichmannův proces a mnoho dalších), spor historiků, literární skandál o zfalšovaných vzpomínkách na holokaust (případ Binjamina Wilkomirského), politické projevy vzpomínkové a symbolické akty. Německo se od 80. let snaží o tzv. ‚Vergangenheitsbewahrung‘ (uchování minulosti), a to jak vnitrostátně, tak od začátku tisíciletí i transnacionálně (2005: otevření židovského památníku v Berlíně), kdy vzpomínkové akce zaznamenaly dramamtický nárůst, a to nejen v Evropě, ale i na celosvětové úrovni. Od konce studené války a v souvislosti s procesem evropské integrace se holocaust stal negativním ‚zakladatelským mýtem‘, což určitým způsobem upozadilo vzpomínání na německé odbojové skupiny, centrální význam druhé světové války nebo například vzpomínky na NDR.¹ Ve vypořádávání se s rodinnou minulostí hrál velkou roli i seriál z roku 2013 od německé ZDF *Unsere Mütter, unsere Väter* (česky: *Válečná generace; Naše matky, naši otcové*). Poprvé se hovořilo nejen o historických nebo fiktivních osobách, ale také o ‚normálních‘ lidech, kdy představitelé měli nabídnout osvětlení vlastní rodinné historie.²

Německá ‚Erinnerungskultur‘ si prošla v minulosti velkými nástrahami a v budoucnu ji čeká to stejné. Umírání pamětníků, digitalizace, umělá inteligence, rostoucí diverzita společnosti a politická situace jsou pouhým výčtem toho, co může německou kulturu vzpomínání ovlivnit. Tradiční formy vzpomínání, jako jsou vzpomínkové akce, muzea nebo památníky, budou nadále důležité. A z toho důvodu je zajímavé zkoumat, jakým způsobem se s dějinami pracuje. Právě výstava *„Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“* je skvělým příkladem osvětlování minulosti z nové perspektivy, která také podněcuje návštěvníky k zamyšlení nad významem a interpretací historie (vlastního, či cizího státu) ve světle současných společenských hodnot.

¹ Jacob S. Eder, „Holocaust memory in globalizing world“, in *Holocaust Memory in a Globalizing World*, ed. Jacob S. Eder, Philipp Gassert and Alan E. Steinweis (Göttingen: Wallstein Verlag, 2017), 11.; Aleida Assmann, *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*. (München: C.H. Beck, 2020), 42-44, 56-57, 69-70.

² Assmann, *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*, S.33-35, 42-44, 56-57.

Cílem této bakalářské práce je zaprvé představit Památník koncentračního tábora Flossenbürg a jeho vývoj od vzniku až po současnost. Tento památník má bohatou a složitou historii, která zahrnuje období druhé světové války, poválečné roky a transformaci místa na místo paměti a vzdělávání. Je zajímavé zkoumat, jakým způsobem památník interpretuje a komunikuje tragické události, které se na tomto místě odehrály. Analýza v této bakalářské práci se zaměří na případ putovní výstavy „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“, která byla vytvořena právě Památníkem a která tam v druhé polovině roku 2021 byla vystavena. Druhým cílem této bakalářské práce tedy je představit důvody a podněty Památníku KT Flossenbürg k vytvoření výstavy o jiné společnosti. Tématem bude též to, jaký byl použit klíč k výběru protagonistů výstavy o vězněných československých občanech a čím jsou dané osoby charakteristické. V neposlední řadě je otázkou práce prezentace a interpretace československých dějin 20. století. Na mnoho period dějin nahlížíjí národnosti odlišnými pohledy a mají obnich různé úrovně informovanosti. Cílem bude také kriticky zhodnotit snahu kurátorů o vytvoření výstavy, která má „dialogicky vzpomínat“ na periody historie, na které každý vzpomíná rozdílně.

Z toho vyplývají tedy tyto zkoumané otázky:

1. Jak se vyvíjel Památník KT Flossenbürg od svého založení až po současnost?
2. Co vedlo Památník KT Flossenbürg k vytvoření výstavy „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“?
3. Podle jakého klíče byli protagonisti výstavy vybráni a jak jsou charakterizováni?
4. Jak jsou v této výstavě prezentovány československé dějiny a jaké možnosti interpretace to nabízí?

Jako hlavní zdroj k analýze a zodpovězení výzkumných otázek je použita oficiální publikace k výstavě „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ *Československé osudy ve 20. století* vydaná Památníkem koncentračního tábora Flossenbürg v roce 2020, která byla vydaná ve třech jazykových provedeních – česky, německy a anglicky. Zde je využita její česká varianta.³ V sešitě se nachází kromě fotografií toho, jak vystavená výstava vypadá, též text k jednotlivým osudům protagonistů výstavy. Podle spolukurátorky výstavy Annette Kraus, se

³ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ *Československé osudy ve 20. století*, výstavní noviny (2020).

kteřou autorka bakalářské práce vedla v květnu 2024 rozhovor a který se stal dalším důležitým pramenem této bakalářské práce, se v těchto výstavních novinách ale bohužel nenachází kompletně celý text, který byl na výstavních panelech. To nejdůležitější je tam ale sděleno, a tak v provedení textové analýzy pouze na základě uvedené publikace nic nebrání. V době psaní této bakalářské práce tato putovní výstava nebyla nikde vystavena, tím pádem nebylo možné zjistit ani reakci návštěvníků. Co se týče ohlasu v médiích, tak o výstavě mnoho článků napsáno nebylo. I když se jedná o velmi zajímavou výstavu, v porovnání s ostatními je relativně malá, což může být právě důvod menšího zájmu novinářů. Webové stránky, které psaly o výstavě, byly většinou regionálního charakteru nebo patřily oficiálním místům, kde byla výstava prezentována.

Výstava je analyzovaná a představena v různých bodech. Z výstavní publikace budou charakterizovány osoby, které byly do výstavy vybrány a na základě tabulky vytvořené autorkou práce následně porovnány. Dalším bodem analýzy jsou motivy a zmíněná témata a roky z československých dějin. Zde je cílem zjistit, jaké roky, popř. události jsou nejčastěji zmiňovány a tím pádem považovány za nejdůležitější milníky československé historie. Zde bude ale podstatnější, jak jsou jednotlivé události prezentovány, např. na výběru slov, formulacích apod. Dále bude představena vybraná forma výstavy a zda byly využity multimediální prvky. Tento rozbor bude doplněn o informace z rozhovoru s paní Annette Kraus. Na základě právě tohoto rozhovoru s jednou z kurátorů budou blíže představeny podněty, příprava a realizace „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“.

Pro úvodní kapitoly byla použita převážně odborná literatura od německých autorů doplněná sekundárními zdroji. V první kapitole, která se zabývá vypořádáváním se s pamětí holokaustu v Německu, se autorka z velké části odkazuje na teorii Aleidy Assmann. Kniha *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*⁴ („Dlouhý stín minulosti: kultura vzpomínání a politika dějin“) je rozdělena na dvě části, kdy v první popisuje teoretické základy (paměť, vzpomínání, trauma, zapomínání, smutek atd.). Druhá část knihy se věnuje analýze zaměřené na německou vzpomínkovou kulturu, její budoucnost a na to, jak jsou vzpomínky pravdivé. Mimo jiné se tato profesorka anglické literatury a obecné literární vědy dlouhodobě věnuje kulturní paměti a vzpomínkové kultuře. Tato mezinárodně uznávaná antropoložka byla v roce 2018 společně se svým manželem oceněna Mírovou cenou

⁴ Aleida Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik* (München: C.H.Beck, 2014).

Německého knižního velkoobchodu (*Friedenspreis des Deutschen Buchhandels*)⁵, kterou v roce 1989 získal například i Václav Havel.⁶ Kapitola *Památník koncentračního tábora Flossenbürg* vychází z vědeckého článku od Juliuse Scharnetzky⁷, který se v památníku jako historik stará o koncepci výstav a komunikaci. Jeho další publikace se zabývají pedagogikou v památnících a politikou marginalizace v době národního socialismu, zejména osob se zdravotním postižením a duševním onemocněním.⁸ Použitý článek "*Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens*"⁹ popisuje historii koncentračního tábora Flossenbürg, vývoj památníku a perspektivy vzdělávací činnosti od roku 2015. Informace v první kapitole jsou doplněny z knihy¹⁰ o podrobné historii památníku KT Flossenbürg od Jörga Skriebeleita, který je od roku 1999 jeho ředitelem, tzn. stojí za památníkem od jeho zrodu a je zodpovědný za jeho nový koncept. Právě tématu památníku věnoval již několik svých publikací. Skriebeleit je mimo jiné i konzultant muzejních a pamětních projektů jako např. redesign památníku koncentračního tábora Mauthausen, Muzea Richarda Wagnera v Bayreuthu a pamětního místa bombového útoku na olympijské hry v Mnichově v roce 1972. Je též jedním z ředitelů Centra kultury paměti (*Zentrum Erinnerungskultur*), které bylo založeno v roce 2020.¹¹ V teoretické části o památnících (německy *Gedenkstätte*) byla použita výuková kniha, která vyšla pod značkou *utb*, pod kterou vydává 19 nakladatelství z Německa, Rakouska a Švýcarska učebnice přizpůsobené vysokoškolskému studiu ve více než 30 oborech.¹² Habbo Knoch, profesor moderních a soudobých dějin na Historickém institutu Univerzity v Kolíně nad Rýnem, byl mimo jiné mezi lety 2008 až 2014 ředitel nadace památníků Dolního Saska (*Stiftung niedersächsische*

⁵ více informací o Aleidě Assmann zde: „Prof. Dr. Dr. h.c. Aleida Assmann“, Univerzität Konstanz, <https://www.litwiss.uni-konstanz.de/en/british-and-american-studies/team/prof-em-dr-dr-hc-aleida-assmann/> (staženo 16. července 2024).

⁶ „Preisträger*innen“, Friedenspreis des Deutschen Buchhandels, <https://www.friedenspreis-des-deutschen-buchhandels.de/alle-preistraeger-seit-1950> (staženo 16. července 2024).

⁷ Julius Scharnetzky. "Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens". *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, č. 2 (2014): 271- 280. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=479079> (staženo 26. června 2024).

⁸ „Julius Scharnetzky“, Wallstein Verlag, <https://www.wallstein-verlag.de/autoren/julius-scharnetzky.html> (staženo 26. června 2024).

⁹ Julius Scharnetzky, „Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens“, *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, č. 2 (2014): 271- 280. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=479079> (staženo 26. června 2024).

¹⁰ Jörg Skriebeleit, *Erinnerungsort Flossenbürg: Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder* (Göttingen: Wallsteinverlag, 2009).

¹¹ „Prof. Dr. Jörg Skriebeleit“, Zentrum Erinnerungskultur, <https://zentrum-erinnerungskultur.de/person/joerg-skriebeleit/> (staženo 10. července 2024).

¹² „Über utb“, utb, <https://www.utb.de/ueber-utb> (staženo 10. července 2024).

Gedenkstätten) a ředitel Památníku koncentračního tábora Bergen-Belsen.¹³

Vypořádávání se s pamětí holokaustu v Německu

Jak již bylo řečeno, německá vzpomínková kultura prošla ve 20. století značným vývojem, kdy se země musela vyrovnávat s dopady obou světových válek, dvěma totalitními režimy, rozdělením a následným znovusjednocením. Kvůli tomu nyní dokáže Německo reflektovat svou vinu nejen vůči sobě, ale i vůči sousedním národům, což bude představeno na čtyřech modelech pro vyrovnávání se s traumatickou minulostí, kdy ten poslední – dialogické vzpomínání – je pro tuto práci nejdůležitější. Se vzpomínáním je úzce spojen pojem ‚paměť‘, který bude vysvětlen jako první.

Paměť

Jakožto interdisciplinární jev se paměť za posledních dvacet let stala centrálním pojmem v kulturních studiích. V sociokulturním kontextu se paměť společně s pojmy jako ‚kultura‘ a ‚vzpomínání‘ staly od přelomu tisíciletí předmětem intenzivního zkoumání. Navíc má paměť význam i v mezinárodních vztazích, kde slouží jako prostředek k dialogu a porozumění. Nesmíme si ale pojem ‚paměť‘ plést s jinými, na první pohled podobnými, výrazy. ‚Vzpomínání‘ je definováno jako proces, ‚vzpomínky‘ jako jeho výsledek a ‚paměť‘ jako schopnost nebo proměnlivá struktura. Tím že se paměť vytváří za různých situacích, je vnímaná vědci Pethesem a Ruchatzem jako ‚diskursivní konstrukt‘.¹⁴

Podle Aleidy Assmann mají vzpomínky několik charakteristických znaků. Jsou perspektivní, nepřenosné a nevyměnitelné, propojené, fragmentární a téživé. Většina našich vzpomínek je uchována, popř. ‚vytlačena‘ na okraj paměti a ‚čeká‘ na to, až si je vybavíme, což s některými bolestivými vzpomínkami může vyvolat trauma.¹⁵

Některé vzpomínky se z paměti úplně vytráí. Zapomínání je přirozenou součástí našich

¹³ „Biographie“, Prof. Dr. Habbo Knoch, <http://habbo-knoch.de/Biographie/> (staženo 26. června 2024).

¹⁴ Astrid Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen* (Stuttgart: J.B. Metzler, 2011), 1-5,7.

¹⁵ Aleida Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik* (München: C.H.Beck, 2014), 24-25.

životů. V sociálních skupinách, kulturách, národech je zapomínání vnímáno jako záměrná strategie pro (kulturní) vzpomínání toho, co je požadováno pro posílení kolektivního obrazu. Podle Nietzscheho by bez zapomínání nebyl žádný život, štěstí ani budoucnost, tak žádné svědomí. Až do 80. let 20. století historikové často ignorovali osobní vzpomínky a považovali je za protivníky vědeckého zkoumání historie. Nicméně v průběhu 80. let docházelo k přiblížení těchto pojmů, což bylo důsledkem rostoucího uznání významu vzpomínek a ústní tradice.¹⁶

S tématem paměti je spojený i odkaz na identitu. Za celý svůj život se lidé připojují k různým skupinám, ať už dobrovolně (kamarádi, spolek, povolání), nebo se do těchto skupin narodí (rodina, etnikum, ročník narození). V kolektivech zůstáváme pár let, některé jsou neměnné celý život. Aleida Assmann rozděluje paměť do čtyř různých kategorií: individuální, sociální, politická a kulturní paměť. Tyto kategorie se mezi sebou samozřejmě prolínají. V každé této rovině vznikají identity s rozdílnými významy, závazky a dosahem.¹⁷ Německé sociální skupiny jsou velmi různorodé a zahrnují například nežidovské Němce jako pachatele holocaustu, židovské Němce jako oběti holocaustu, nežidovské Němce jako oběti nacistické diktatury a druhé světové války, oběti útěku a vysídlení, oběti pronásledování v NDR, a v neposlední řadě nesmíme zapomenout na Němce s migračním pozadím a jejich různorodé příběhy původu. Právě tato poslední skupina sehraje v budoucnosti multikulturního Německa významnou roli, protože čím je společnost heterogennější z hlediska historických zkušeností a kulturních referenčních bodů, tím křehčí a nejistější je soudržnost na úrovni národa.¹⁸

Individuální paměť, nebo také komunikativní paměť, aktivně zpracovává subjektivní zkušenosti, což ji činí dynamickým prostředkem v našem vnímání a porozumění světu. Individuální paměť je ovlivňována ale naším okolím, které určitým způsobem formuje naši identitu. Podobně jako jazyk se vyvíjí i naše paměť jako soudržnost vzpomínek, které člověk svým vnímáním pochyťává ze svého okolí a jazyk je právě její nejdůležitější podpora.¹⁹

Osobní vzpomínky neexistují pouze v určitém sociálním prostředí, ale také ve specifickém časovém horizontu, zpravidla v rozmezí tří generací, což prostřednictvím osobní

¹⁶ Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, 49, 104-105.

¹⁷ *Ibid.*, 22-23.

¹⁸ Assmann, *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention* (Mnichov: C.H. Beck, 2020), 28, 230.

¹⁹ Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, 25.

výměny vytváří jedno společenství zkušeností, paměti a vyprávění příběhů, kdy část vyprávěných příběhů od rodinných členů se přenáší na ty mladší. Tato „třígenerační paměť“ je podle Aleidy Assmann existenciální horizont osobních vzpomínek a rozhodující pro vlastní orientaci v čase, což ale v rozmezí historie celé společnosti je považováno pouze za krátkodobou paměť.²⁰

Kolektivní paměť jako pojem mezi vědci velmi rezonuje. Tento pojem definoval už ve dvacátých letech minulého století francouzský sociolog Maurice Halbwachs jako sociální paměť, která vzniká pouze na základě vyprávění, vizualizace a komunikační výměně a ne na mysticitě. Jak historik Reinhart Koselleck tak filozof Rudolf Burger jsou toho názoru, že žádná kolektivní paměť neexistuje. Podle Susan Sontag tento pojem nemá co společného se vzpomínkami, neboť vychází z předem domluvených dohod konkrétních kolektivů a nahrazuje tento pojem slovem „ideologie“.²¹ Podle rozdělení paměti podle Aleidy Assmann se do kolektivní paměti dá zahrnout sociální, politická a kulturní paměť.

Jak už bylo řečeno, paměť jedince je ovlivňována sociálním prostředím. Paměť jednotlivých generací se dynamicky mění rozdílným zpracováním vzpomínek, a tím pádem je pro sociální paměť charakteristický její ohraničený časový horizont. Každých cca 30 let se vystřídá dominantní generace, což přináší i transformaci způsobu vzpomínání, formování a obnovu paměti společnosti. Sociální paměť jednotlivých generací je zachovaná v různých médiích a není v živé paměti společnosti. Tato generační obměna má velký význam při pozdějším zpracování traumatických nebo hanebných vzpomínek jako například v Německu.²² Na rozdíl od toho je kulturní paměť časově neomezená a my díky tomu můžeme kriticky reflektovat znalosti a dovednosti dřívějších etap lidstva. Vzniká ale také záměrně jako výběr poselství a shromažďování dědictví pro budoucí generace. A proto narozdíl od sociální paměti je kulturní paměť uchovávána v různých monumentech, textech, obrazech, nebo symbolech a nepředávána převážně komunikací.²³

²⁰ Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, 26.

²¹ *Ibid.*, 29-31.

²² *Ibid.*, 26-29.

²³ *Ibid.*, 55, 59-61.

‘Kolektivní paměť’ není alternativou – nebo ‘něčím jiným’ – k ‘dějinám’, není ani protikladem individuální životní paměti, ale představuje celkový kontext, v němž se tyto rozmanité kulturní fenomény objevují.²⁴

Co se týče další ‘podkapitoly’ kolektivní paměti, je jím politická paměť, kde se mentální obrazy stávají ikonami, vyprávění mýty. Jak mýty, tak modernizování historie jsou dva způsoby budování národa a jsou symbolickou formou ujištění a orientace v komunitě. Takto vytvořené národní paměti mají mnohem více jednotnou konstrukci, kterou ukotvují politické instituce a působí na společnost tzv. ‘shora’.²⁵ V totalitární společnosti je hlavním tvůrcem a kontrolérem kolektivní paměti stát. To se často děje prostřednictvím státní propagandy, manipulace s informacemi a cenzury. V demokracii se naopak podílí na tvorbě a kontrole kolektivní paměti různí aktéři. Koncept německého historika Reinharta Kosellecka "sedm velkých P" - profesor, kněží (*Priester*), farář (*Pfarrer*), PR-specialista, novinář (*Presseleute*), básník (*Poeten*) a politik – představuje právě různé skupiny nebo povolání, které jsou schopny formovat a kontrolovat kolektivní paměť v demokratické společnosti.²⁶

Čtyři modely pro vyrovnávání se s traumatickou minulostí

Jak již bylo řečeno paměť a vzpomínání jsou důležitou součástí při tvoření naší identity, kultury, sociální skupiny nebo národa a zapomínání je vnímáno jako přirozená součást našich životů, ale i jako strategický nástroj politiků. Většina našich vzpomínek je uchovaná, popř. ‘vytlačena’ na okraj paměti a ‘čeká’ na to, až si je zase vybavíme, což s některými bolestivými vzpomínkami může vyvolat trauma.

Trauma v sociologické perspektivě představuje podle Bernharda Giesena jedno ze zdrojů při utváření generačního vědomí. On a Jeffrey C. Alexander tvrdí, že dnes dějiny ztrácejí charakter vyprávění o velkých hrdinských činech, hrdinech a slavných bitvách. Místo toho kolektivní paměť zdůrazňuje utrpení sta tisíců a milionů obětí, které se pro současníky stává zdrojem přetrvávajícího traumatu a varováním pro budoucnost.²⁷ Ve 20. století se zacházení

²⁴ Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*, 6. přeloženo autorkou práce.

²⁵ Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, 36-40.

²⁶ Assmann, *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*, 21.

²⁷ Jiří Šubrt a Štěpánka Pfeiferová, „Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání“, In: *Historická sociologie* 2, č. 1 (2017) 19, https://karolinum.cz/data/clanek/4122/HS_2_1_0009.pdf (staženo 10. července 2024).

s traumatickou minulostí několikrát transformovalo. Aleida Assmann představuje čtyři modely na německé historii po roce 1945 a chápe je jako určité fáze - od dialogického zapomenutí po dialogické vzpomínání.

V modelu *dialogického zapomínání* jde o 'udělání tlusté čáry za minulostí' a odmítání kritické reflexe činů. Podstatou je odstrižení se od uplynulé doby a neotvírání starých ran za účelem dosažení ctnostných cílů, jako je například demokratizace, reintegrace společnosti nebo mír.²⁸

Druhým modelem je *vzpomínání jako překážka zapomínání*, který může nabývat buď doslovnou (nereflexivní), nebo příkladnou (reflexivní) formu, má za cíl 'poučit se z minulosti' a 'mít se na pozoru' před opakováním událostí. U doslovného ožívování paměti, kdy je snahou poučit se a mít se na pozoru vůči 'těm druhým', nelze vytvořit vzájemnou komunikaci a spolupráci mezi dvěma společenstvími. Při příkladné formě jde o poučení se a mít se na pozoru před vlastní (traumatickou) historií.²⁹

Model *vzpomínání jako vyrovnání se s minulostí* představuje snahu vyrovnat se s minulostí prostřednictvím objektivního porozumění historickým událostem a je hlavním předpokladem pro dialogické vzpomínání. Důležitým bodem může být i potrestání 'viníků' a vyvození osobní odpovědnosti, což je vnímáno jako významným milníkem potřebným k usmíření a překonání historických sporů. Cílem je dosažení určité společenské úlevy a obnovení víry ve spravedlnost, která je potřebná k odbourání kolektivních traumat v jednom společenství, kdy ve středu pozornosti je vlastní utrpení a snaha ho překonat.³⁰

Na rozdíl od dialogického zapomínání jde v *dialogickém vzpomínání* o reflexní přístup k dějinám a o kritické přehodnocení vlastní paměti. Snahou není „nahrazení odlišných narativů konkrétním (např. evropským) historickým masternarativem, který by byl výsledkem (evropské) politiky identit směřující k odstranění teritoriálních i symbolických národních hranic,³¹ nýbrž tzv. 'odlišení bez odcizení'. I přesto ale národní hranice zůstávají základními

²⁸ Kamil Fleissner, Karel B. Müller, Daniel Kný a Luděk Fráně, "Ne/kritická reflexe minulosti a přeshraniční spolupráce v trojmezích Euroregionech Nisa a Šumava. Na cestě od nostalgického hledání kořenů k dialogickému vzpomínání?", In: *Historická sociologie* 14, č.1 (2022): 66-68, <https://doi.org/10.14712/23363525.2022.5> (staženo 10. července 2024).

²⁹ *Ibid.*, 69.

³⁰ *Ibid.*, 69.

³¹ *Ibid.*, 68.

liniemi kontextuálního rámce pro interpretaci minulosti. Pro úspěšné dialogické vzpomínání je nezbytná širší kontextualizace vzpomínek, oboustranné uznání podílu na traumatických událostech a přiznání odpovědnosti za historické újmy. Dialogické vzpomínání umožňuje tvorbu společných učebnic dějepisu, fungování historických komisí, archivů, muzeí a výstav.³² Jak je zmíněno ve výstavní publikaci, mělo by též *Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!* představovat „rozdílné a rozporuplné vzpomínky“³³ jedním srozumitelným konceptem, který nemá nudit všeobecně známými fakty české a slovenské návštěvníky a zároveň nemá přetěžovat v tomto tématu méně informované Němce. Zda-li tomu opravdu tak je, bude rozebráno ve druhé kapitole.

1. Památník koncentračního tábora Flossenbürg

Už od nepaměti lidé uchovávají svou kulturní paměť různými způsoby. Jedním z nich je v prostoru. Může se například jednat o posvátná místa, památníky, muzea, pamětní desky, archivy a tak dále. Další způsob uchování důležitých událostí spočívá ve výběru symbolických dat a výročí, která se díky jejich opakování pravidelně uctívají. Za zmínění zde stojí například Mezinárodní den památky obětí holocaustu, který připadá na 27. ledna.

Památníky, čímž se v této práci myslí německý pojem *Gedenkstätte*, jsou nejen místa vzpomínání. V těchto institucích se spojuje studium minulosti s pochopením současnosti a výhledem do budoucnosti. Tento přístup podporuje demokratizaci a kolektivní utváření identity. Díky rozsáhlému kvalifikovanému personálu se památníky zabývají též výzkumem a vzděláváním, kdy nabízejí mnoho programů pro skupiny i jednotlivce. Právě vědecká činnost a důkladná znalost místní historie jsou hlavními kritérii pro „moderní“ práci památníků. Pro veřejnost je obvykle připravená stálá expozice představující historii místa, kde jsou konkrétně připomínány skupiny státního masového zločinu. Památníky zajišťují také ochranu a přístupnost k materiálovým pozůstatkům. Mimo jiné se při památnících nacházejí knihovny, další informační služby a síť občansky angažovaných osob.³⁴

³² Assmann, *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*, 195-196.

³³ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky, „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ *Československé osudy ve 20. století*, 11.

³⁴ Habbo Knoch, *Geschichte in Gedenkstätten: Theorie - Praxis – Berufsfelder* (Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2020), 5, 19.

V posledních desetiletích se právě památníky koncentračních táborů začaly vnímat jako autentická místa, díky čemuž začaly dostávat zvláštní úctu. Na rozdíl od ‚uměle vytvořených autentických míst‘, jako například Židovský památník v Berlíně, je památníkům koncentračních táborů přisuzovaná speciální aura opravdovosti a zpřítomnění minulosti.³⁵

Zpravidla se památníky (v tomto případě koncentračních táborů) nacházejí na historickém místě, kde jsou zanechané minimálně fragmentární pozůstatky, jako hmotný důkaz. Neznamena to ale, že by *Gedenkstätte* musely nutně ukazovat místa tak, jak to tam doopravdy vypadalo při jejich fungování. Jde mnohem více o symbolický a emocionální význam tohoto místa. V rámci návštěvy by měli hosté rozšířit svou empatickou kompetenci tím, že se dozvědí informace o utrpení obětí. Dále by si měli zlepšit znalosti o trestných činech páchaných v konkrétní lokalitě, čímž by si měli obohatit své politické a morální zaměření a dovednosti historické reflexe.³⁶

Pojem *Gedenkstätte* vznikl již v 19. století a byl používán na místech, kde žili a působili slavní literáti, skladatelé a umělci, později i pro památníky slavných vojenských velitelů, nebo místních velikánů. Tento pojem se po přejmenování ‚Národního dne smutku‘ (*Volkstrauertag*) na ‚Den památky hrdinů‘ (*Heldengedenktag*) národními socialisty v roce 1934 začal používat převážně pro místa, která měla uctít hrdiny první světové války a ne její oběti. Po roce 1945 se ve Spolkové republice od používání slova ‚hrdina‘ oficiálně ustoupilo a *Gedenkstätte* se objevovalo pouze ve spojitosti s ruinami kostelů.³⁷

První nacistický koncentrační tábor, kde bylo vytvořeno ‚státní muzeum‘, byl v listopadu 1944 koncentrační a vyhlazovací tábor Majdanek v Polsku, krátce na to i v hlavním táboře v Osvětimi. Nedlouho po konci druhé světové válce začaly vznikat národní památníky také v Belgii (1947, Fort Breendonk), v Československu (1947, Terezín) nebo v Rakousku (1949, Mauthausen). V Německé demokratické republice se zrodil první národní památník a pamětní místo v roce 1958 v Buchenwaldu, později v Sachsenhausen a Ravensbrück. Ve Spolkové republice Německo to byl v 60. letech památník v Dachau, kde ale na rozdíl od Východu tato místa neměla až takový veřejný historicko-politický význam. Na Západě se tyto

³⁵ Jörg Skriebeleit, *Erinnerungsort Flossenbürg: Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder* (Göttingen: Wallsteinverlag, 2009), 19-24.

³⁶ Knoch, *Geschichte in Gedenkstätten: Theorie - Praxis – Berufsfelder*, 8, 146.

³⁷ *Ibid.*, 15-16.

Gedenkstätte a i jiné památníky nevyužívaly ideologicky, ale spíše jen na malé nábožensky-rituální vzpomínkové obřady. Později ale z důvodu vzrůstajícího zájmu veřejnosti a přeživších se v následujících desetiletích začala tematizovat ‚zapomenutá místa‘ a v současné době existuje více jak 300 zařízení zaměřujících se na vzpomínku nacistických zločinů.³⁸

Pamětní místa jako tato mají též politickou dimenzi. Péče o historické památky byla totiž ve Smlouvě o sjednocení určena jako státní povinnost. Stát musí zajistit plnění kulturních úkolů včetně jejich financování. Nové spolkové země a obce jsou podle Základního zákona odpovědné za ochranu a podporu kultury a umění v souladu s rozdělením kompetencí.³⁹ Od roku 1999 financuje spolková vláda památníky a projekty národního a mezinárodního významu na základě koncepce památníků (*Gedenkstättenkonzeption*). Nejedná se ale pouze o památníky nacistického bezpráví, ale též o udržování památky na utrpení obětí komunistické diktatury a na jiná historická místa a události.⁴⁰

Navštěvování památníků se stalo důležitým elementem v historicko-politickém vzdělání a nejenom v Německu se to stala návštěva památníků zpracovávajících nacistické zločiny součástí školních exkurzí. Konkrétně v Bavorsku mají žáci 9. ročníků gymnázií a středních škol (*Realschule*) od roku 2015 povinnost navštívit jeden památník koncentračního tábora v Dachau, ve Flossenbürgu, nebo Německo-německé muzeum v Mödlareuth.⁴¹

Kvůli nedostatku pracovní síly byl zaveden v roce 1936 v nacistickém Německu tzv. čtyřletý plán, který měl zajistit větší obranu státu a možnost stavebního rozvoje a kvůli tomu začali hledat potencionální místa poblíž kamenolomů, kde by mohli vzniknout nové koncentrační tábora. Jedno takové místo našli právě na hranici s Československem v malé vesničce Flossenbürg, kam první vězni přijeli 3. května 1938. Na rozdíl od jiných koncentračních táborů ležel ten ve Flossenbürgu v bezprostřední blízkosti vesnice. Každý přijíždějící, nebo odjíždějící vězeň musel projet přejet hlavní ulici obce. Díky táboru vesnice

³⁸ Knoch, , *Geschichte in Gedenkstätten: Theorie - Praxis – Berufsfelder*, 5-6, 16-17.

³⁹ EinigVtr: Artikel 35 Absatz 3 (1990) <https://www.gesetze-im-internet.de/einigvtr/EinigVtr.pdf> (staženo 25. června 2024).

⁴⁰ „Orte des Erinnerns“, Die Bundesregierung, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/erinnern-und-gedenken/orte-des-erinnerns> (staženo 25. června 2024).

⁴¹ Berninger, Simon, „Pflicht oder nicht? KZ-Gedenkstättenbesuche für Schüler“, *BR24*, 29. dubna 2024, <https://www.br.de/nachrichten/kultur/pflicht-oder-nicht-kz-gedenkstaettenbesuche-fuer-schueler,UAmJGov> (staženo 22. června 2024). Bayerische Staatskanzlei, „Besuch von Gedenkstätten ehemaliger Konzentrationslager sowie des Deutsch-Deutschen Museums in Mödlareuth durch Schulklassen“, <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVwV312206> (staženo 24. června 2024).

prosperovala jak ekonomicky, tak i politicky a společensky. Vězni převážně vykonávali nucenou práci v kamenolomu od společnosti *Deutsche Erd- und Steinwerke*, která byla založena SS. Od roku 1942 se začala funkce a struktura tábora zásadně měnit a vězni byli cíleně zaměstnáni v projektech obranného průmyslu. Tábor se rozrostl o několik desítek pobočných táborů. Celkem měl KT Flossenbürg mezi lety 1942 a 1945 92 poboček v Bavorsku, Sasku a v Čechách. Počet vězňů rychle stoupal. V listopadu 1944 jich bylo více jak 31 tisíc, kdy většina se do tábora dostala kvůli svému původu. Na začátku roku 1945 se začalo s vyklíčením tábora a vězni byli nuceni na pochody smrti, při kterých zemřelo minimálně pět tisíc lidí. Koncentrační tábor Flossenbürg byl osvobozen dva týdny před koncem druhé světové války 23. dubna 1945 americkými jednotkami. Během existence tábora zde zahynulo přibližně 30 000 z celkového počtu 100 000 vězňů.⁴²

Po osvobození dostal koncentrační tábor pragmatické využití. Po pár týdnech odtamtud odjeli poslední vězni a v létě 1945 se z toho stal válečný zajatecký tábor pro bývalé příslušníky SS. O rok později zde OSN ubytovává nežidovské vysídlence polského původu, kteří byli za války deportováni do Rakouska na nucené práce nebo internováni v koncentračním táboře Mauthausen.⁴³

Od roku 1945 byl ve vsi vytvořen čestný hřbitov, kde byli po osvobození pohřbeni mrtví vězni. Jiná forma pomníku nežli tato park připomínající zde nebyla. První impuls o vytvoření památníku přišel právě ze strany polských vysídlenců. Pamětní místo "Údolí smrti" (*Tal des Todes*), které vzniklo v bezprostřední blízkosti areálu bývalých vězňů, spojuje křesťanské a národní symboly. Nejednalo se pouze o první památník v Bavorsku, ale i o jeden z prvních v Evropě. Zrušení tábora vysídlenců v létě 1947 umožnily místním činitelům zaměřit se na jiné naléhavé problémy a využít prázdné prostory bývalého tábora pro své potřeby. Do kamenných budov se nastěhovali uprchlíci, shromaždiště (*Appellplatz*) bylo ekonomicky využito, kamenolom převzala nově založená firma *Oberpfälzer Steinindustrie* a v místě bývalých vězeňských baráků bylo zřízeno sídliště pro nové obyvatele obce. V žádném jiném bývalém koncentračním táboře v Německu nebyl areál tábora tak důsledně a nevratně přebudován jako ve Flossenbürgu. Též zde nevzniklo žádné mezinárodně organizované

⁴² Skriebeleit, *Erinnerungsort Flossenbürg: Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*, 39-54.

⁴³ Scharnetzky, „Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens“, 273.

společenství bývalých vězňů.⁴⁴

Zatímco od poloviny 60. let vznikají v jiných částech Německa velké památníky a pořádají se vzpomínkové akce, ve Flossenbürgu panuje klid a nejsou zde ani žádné historické informační tabule. Jak již bylo řečeno v 80. letech nastal zvrat ve vzpomínání na nacistickou minulost a mladší generace se o toto téma začali více zajímat a po dlouhém odmítání souhlasila Bavorská správa zámků a jezer s malou výstavou o historii tábora, která byla otevřena v roce 1985.⁴⁵

V roce 1995 byla ve Flossenbürgu zahájena výstavba památníku, o který přeživší dlouho usilovali. Tento dříve přehlížený koncentrační tábor se stal uznávaným jako důležité evropské pamětní místo. Do roku 2003 byl památník pod správou Bavorská správa státních zámků, zahrad a jezer. Tím že ale připomínání nacionálněsocialistických činů by nemělo být vnímané pouze jako státní úkol, ale spíše jako úkol celé společnosti, byla vytvořena Nadace bavorských památníků (*Stiftung Bayerische Gedenkstätten*), která je zodpovědná právě za památníky koncentračních táborů Dachau a Flossenbürg.⁴⁶

Památník koncentračního tábora Flossenbürg, standardně jako každá *Gedenkstätte*, připomíná oběti, které zažily systematické a státem řízené násilné zločiny, a slouží jako místo pro výstavy. V dnešní době si mohou návštěvníci prohlédnout dvě stálé výstavy, od roku 2007 jednu o historii tábora a od roku 2010 druhou s názvem „*was bleibt?*“ („co zůstalo“) která představuje dopady tábora. Výstava se zaměřuje na čtyři hlavní témata: místo, paměti, přeživší a pachatelé, kdy právě příběhy lidí, kteří byli vězněni v táborovém komplexu Flossenbürg, jsou ústředním tématem výstavy.⁴⁷

Narozdíl od jiných bývalých koncentračních táborů, jako je ten v Dachau, nebo Osvětimi, tak ten ve Flossenbürgu není tak známý v kolektivní paměti a proto sem neproudí tak

⁴⁴ Scharnetzky, „Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens“, 273-274. Skriebeleit, *Erinnerungsort Flossenbürg: Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*, 352.

⁴⁵ Scharnetzky, "Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens", 275-276.

⁴⁶ „Die Stiftung Bayerische Gedenkstätten“, Stiftung Bayerische Gedenkstätten, <https://www.stiftung-bayerische-gedenkstaetten.de/> (staženo 1. července 2024).

⁴⁷ Birgit M. Bauridl, „„was bleibt?“ Erinnerung-Schichten: Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg als transnationaler Raum“, *Blick in die Wissenschaft Forschungsmagazin der Universität Regensburg* ročník 28, č. 39 (2019): 7-13, <https://doi.org/10.5283/bidw.v28i39.99> (staženo 28. června 2024).

velké davy turistů. Cílem tohoto památníku je spíše vzdělání, vědecká práce a péče o bývalé vězně a jejich příbuzné. Flossenbürg je místem učení a setkání pro všechny různé věkové, národnostní i zájmové skupiny. Při společném učení je stěžejní dodržování zásad historicko-politické výchovy, především zákaz přehlcení jak informacemi, tak pocity. Další součástí památníku je archiv, muzejní kavárna, hřbitov a místo, kde jsou připomínány všechny oběti táborového komplexu.⁴⁸

Koncem roku 2020 bylo založeno Centrum kultury paměti (*Zentrum Erinnerungskultur*), které je výsledkem spolupráce mezi Univerzitou Regensburg a právě Památníku koncentračního tábora Flossenbürg. Je kladeno za cíl podporovat úzkou spolupráci mezi akademickým výzkumem kultury paměti a aktéry ve veřejné paměti a historie. Dále experimentálně podněcovat a tím kriticky zkoumat a aktivně ovlivňovat společenské procesy paměti. Časově se Centrum zaměřuje na dějiny paměti národního socialismu a holocaustu. Ve svých výzkumných projektech se ale též soustředí na „Zelený pás“ a historický festival v bavorském městě Landshut *Landshuter Hochzeit* („Landshutská svatba“). Kromě tématických debat, přednášek, konferencí pořádá Centrum jiné kulturní akce. V neposlední řadě se podílelo se na vytváření výstavy „Konec svědectví pamětníků?“ (*Ende der Zeitzeugenschaft?*), která vznikla ve spolupráci Pamětníku KT Flossenbürg a Židovského muzea Hohenems a mezi říjnem 2023 a červencem 2024 byla vystavena na Regensburské univerzitě.⁴⁹

Jak již bylo zmíněno Památník se zaměřuje spíše na vzdělávací činnost, nežli na masový, nebo temný turismus. Jednou z rozvíjejících oblastí od roku 2015 je práce s mezinárodními skupinami, zahrnující například účastníky z České republiky, Polska, Izraele a dalších zemí. Tato práce se zaměřuje na setkávání mládeže, výměnné programy, školní a mimoškolní výchovu, a specializované odborné konference. Dalším cílem je vytvoření prostoru, kde historie bude moci být zkoumaná více do hloubky a metodologicky rozmanitějším způsobem. Kromě vzdělávacích programů se začaly podporovat též kreativní projekty, jako například místně specifické dokumentární divadlo, které bude uvedeno

⁴⁸ Scharbetzky, "Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens", 276-279.

⁴⁹ „Entstehung“, Zentrum Erinnerungskultur, <https://zentrum-erinnerungskultur.de/ueber-uns/entstehung/> (staženo 11. července 2024). „Was ist das Zentrum Erinnerungskultur?“, Zentrum Erinnerungskultur, <https://zentrum-erinnerungskultur.de/ueber-uns/> (staženo 11. července 2024). „Ende der Zeitzeugenschaft?“, Zentrum Erinnerungskultur, <https://zentrum-erinnerungskultur.de/projekt/ausstellung-zeitzeugenschaft/> (staženo 11. července 2024).

v prosinci 2024 a vznikne ve spolupráci s přeshraniční divadelní sítí Čechy Bavorsko „čojč“.⁵⁰

V kamenolomu, kde vězni museli vykonávat nucené práce a kvůli kterému koncentrační tábor ve Flossenbürgu vůbec vznikl, fungoval až do konce března 2024. Toto místo nyní připadlo do vlastnictví památníku, který zde chce místo zachovat ve stávající podobě. Cílem je otevřít kamenolom veřejnosti a zaměřit se na jeho současný a budoucí význam, nikoli na jeho proměnu v muzeum či pouhé vzpomínání.⁵¹

2. Výstava **“Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!”**

„Co má společného moravský rolník s režisérem na Broadwayi? Co spojuje brněnskou Romku se sudetským Němcem z Liberce? Jejich životní osudy jsou rozdílné, mají však dvě věci společné: byli československými občany a byli vězněni v koncentračním táboře Flossenbürg nebo v některé z jeho poboček.“⁵²

Takto zní propagační text k výstavě, který trefně vystihuje přesně to, co výstava nabízí. Dále zmiňuje to, že v archivu Památníku koncentračního tábora Flossenbürg jsou shromážděny záznamy o 4 500 vězňích z bývalého Československa, kdy zhruba pětina z nich nepřežila. Toto číslo je v porovnání s celkovým počtem vězňů relativně malé, i tato menší nestálá výstava zpracovaná právě historii této skupiny. Předtím se samozřejmě v památníku konaly i jiné menší výstavy o jiných skupinách vězňů, které byly ale Flossenbürgem zakoupené nebo vypůjčené. *“Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!”* je ale první výstava, kterou sám památník vytvořil o jiném národě. Možnost pořádat menší výstavy je k dispozici teprve posledních přibližně deset let, poté co se zrekonstruovala bývalá táborová kuchyně, kde je kromě druhé stále výstavy *“co zůstalo”* místo pro další expozici. V té době se též výrazně zvýšil počet zaměstnanců pracujících v památníku, tím pádem byl na tyto projekty prostor i kapacita.⁵³

⁵⁰ Valentina Eimer (@valentina_eimer) a cojclandnetzwerk (@cojclandnetzwerk), „SAVE THE DATE“, Instagram, 4. července 2024, https://www.instagram.com/p/C9AR0MMsqyz/?img_index=3 (staženo 11. července 2024).

⁵¹ Margit Ringer, „Stillgelegter Steinbruch erweitert KZ-Gedenkstätte Flossenbürg“, *BR24*, 11. dubna 2024, <https://www.br.de/nachrichten/bayern/stillgelegter-steinbruch-erweitert-kz-gedenkstaette-flossenbuerg,U9bTt3t> (staženo 26. června 2024).

⁵² „Československé osudy ve 20. století“, Památník koncentračního tábora Flossenbürg, <https://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/wanderausstellung/cs/> (staženo 10. července 2024).

⁵³ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

V této kapitole bude analyzována právě tato zajímavá výstava, která svým ojedinělým tématem přispívá k německému vyrovnávání se s pamětí holokaustu. Výstava bude rozebrána a popsána v několika bodech. Na začátku bude představena koncepce výstavy, kde bude též rozebráno, zda ve výstavě byly použity multimediální prvky a v jaké míře. Zajímavým znakem výstavy je česko-německá dvojjazyčnost, když čeština je představena, jako hlavní jazyk. Bude představen výběr protagonistů výstavy z výstavní publikace a následně jejich osudy porovnány pomocí tabulky vytvořené autorkou práce. Dalším bodem analýzy jsou motivy a zmíněná témata a roky z československých dějin, s cílem zjistit, které roky či události jsou nejčastěji zmiňovány a považovány za nejdůležitější milníky československé historie. Důležitější však bude, jak jsou tyto události prezentovány, například ve výběru slov a formulací. Tento rozbor bude doplněn informacemi z rozhovoru s paní Annette Kraus, jednou z kurátorek, která přiblíží podněty, přípravu a realizaci „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“. Z důvodu toho, že výstava v době psaní této bakalářské práce nebyla nikde vystavena, nebylo možné získat žádné reakce od návštěvníků a ohlas v online médiích není též tak veliký.

Cílem této analýzy bude zodpovědět následující otázky:

1. Podle jakého klíče byly protagonisty výstavy vybrány a jak jsou charakterizováni?
2. Jak jsou v této výstavě prezentovány československé dějiny a jaké možnosti interpretace to nabízí?
3. Co vedlo Památník KT Flossenbürg k vytvoření této výstavy?

Výstavní brožura, která je jedním z hlavních zdrojů této analýzy, byla vydaná ve třech jazycích. Člověk by si logicky mohl myslet, že jimi jsou čeština, němčina a slovenština. Slovenština byla zvažovaná, ale kvůli praktickým a finančním důvodům k tomu pak nedošlo. Byl by potřebný slovenský tým, který by se postaral o překlady a korektury. Podle kurátorky Kraus je to zpětně trochu arogantní, protože ne všichni Slováci nerozumí česky. Kvůli tomu, že Památník KT Flossenbürg navštěvuje mnoho zahraničních návštěvníků, byla brožura v menším počtu vydaná i v angličtině.⁵⁴

Právě se spolukurátorkou výstavy Annette Kraus byl v květnu 2024 veden autorkou bakalářské práce polostrukturovaný rozhovor. Interview bylo vedeno částečně v němčině,

⁵⁴ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

částečně v češtině a stalo se druhým důležitým zdrojem této práce. Paní Kraus ale sama v průběhu rozhovoru přiznává, že se před rozhovorem musela sama projít brožuru, protože to jsou už čtyři roky zpátky a je těžší si vzpomenout, jak to všechno přesně bylo. Několikrát také zmínila, že se zpočátku na výstavě podílela jen externě, ale později měla na rok a půl pracovní úvazek. Součástí byla ale pouze do otevření výstavy v listopadu 2021, poté pouze sporadicky na otevření v jiných městech. Annette Kraus se narodila v roce 1982 a vyrůstala na bavorsko-české hranici. Ve škole se podle jejích slov musela spíše z donucení učit češtinu, na Univerzitě v Regensburgu vystudovala doplňkové studie Bohemicum už zcela dobrovolně. Po vysoké škole pracovala několik let v archivu Památníku KT Flossenbürgu, což jí později přivedlo právě k nabídce podílet se na této výstavě. Mimo jiné psala články pro německou redakci Radio Prague od mezinárodní stanici Českého rozhlasu a doposud se věnuje žurnalistice a česko-německým tématům.

Druhým kurátorem byl historik Jan Švimberský, který v roce 2017 společně s Památníkem Flossenbürg vydal v němčině vzpomínkovou reportáž Fridolína Macháčka „Plzeň - Terezín - Flossenbürg. Příběh české intelektuála, který přežil“ (*Pilsen – Theresienstadt – Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen*⁵⁵), která byla jedním z podnětů k vytvoření právě této výstavy. Macháček může být považován jako jeden z prvních historiografů KT Flossenbürg. Po osvobození se vrátil do Flossenbürgu, aby dohledal informace pro svou zamýšlenou publikaci. Při tom zmapoval cestu pochodu smrti, který byl nucen podstoupit.⁵⁶

2.1 Forma a obsah výstavy

Jak již bylo řečeno výstava „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ popisuje osudy patnácti československých občanů vězněných za druhé světové války v koncentračním táboře Flossenbürgu, který se nachází nedaleko bavorsko-českých hranic. Důležitým aspektem je to, že příběhy protagonistů nejsou ohraničeny pouze na zkušenosti z tábora, ale na celý jejich život, tzn. jak před, tak po pobytu v táboře. Každé z osob je věnovaný jeden panel, který se skládá ze dvou o sebe se opírajících tabulí. „Ty stojí lehce nakřivo a nemají žádný pravý úhel

⁵⁵ Fridolín Macháček, *Pilsen – Theresienstadt – Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen*. (Göttingen: Wallstein, 2017).

⁵⁶ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky, „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 32-33.

– náznak nahodilosti a pomíjivosti lidského bytí.“⁵⁷ Na každém z těchto panelů nalezneme obraz daného protagonisty, úvodní text, který by měl být scénické vyobrazení zvláštního okamžiku jejich života, časovou osu s nejdůležitějšími milníky jejich životů, doplněné o obrazový materiál a o informace kdy a kde byli vězněni. Podnázvem této výstavy je *Československé osudy ve 20. století*. A právě díky správnému výběru osob bylo možné u každé osobnosti vybrat dva tématické odstavce, které na většině míst odkazují na československé dějiny. Na této čtvrté tabuli by se měli nacházet prohlubující již zmíněné informace. Každá osobnost je představena jedním pro ní specifickým sloganem a malým grafickým vyobrazením. Například u Radomíra Faltýnka se jedná o přepis textu, který se nacházel na autě, který odvážel Faltýnka a ostatní osvobozené vězně zpátky do vlasti. „*Svoboda – svoboda zlatá!* 16 Zeber K. L. *RABSTEIN*“⁵⁸

Výstava je v úvodu doplněna o panel shrnující historii Československa, krátkou informaci o KT Flossenbürg, Památníku a vzájemné přibližování mezi ním a Českou republikou. Na panelu se dochází i srovnání všech časových os protagonistů výstavy, které umožňují lepší přehled o tom, kdy žili a byli vězněni v koncentračním táboře. Též je připojen mediální prvek, který vyobrazuje filmové ukázky týkající se osmi představovaných osobností. Například jsou zde ukázány záznamy z inscenovaného procesu se Závašem Kalandrou, který byl společně s Horákovou, Peclem a Buchalem odsouzen v červnu 1950 z trestu smrti. Dále je možno vidět propagandistickou nahrávku o tom, jak celoživotně přesvědčený komunista Edmund Hünigen ve svém domě schovával knihy. Nejdůležitějším záběrem je sekvence toho, jak v roce 2012 přebírá Radomír Faltýnek vysoké vojenské ocenění – Vyznamenání Zlaté lípy. „No je to pro mě překvapení a jak bych řekl uznání, jenomže použiji Havlíčka Borovského: Tak to na tom světě chodí, každú chvíli jinak. Dneska ctí tě za svatého a zítra jsi sviňák.“⁵⁹ S tím má Faltýnek vlastní zkušenosti, protože v roce 1945 dostal medaili za věrnost, za tři roky byl ale už nepřitelem socialismu, kterým zůstal až do roku 1989.

Tyto filmové ukázky jsou ale bohužel jednotlivý multimediální prvek celé výstavy. Ve výstavě se nenacházejí ani žádné jiné interaktivní prvky, které by nějakým způsobem

⁵⁷ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky, „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 12.

⁵⁸ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky, „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 17.

⁵⁹ Čt edu, „Jeden den jsi hrdina, druhý sviňák“, 18. června 2021, video, 24:05-24:50, <https://edu.ceskatelevize.cz/video/7403-jeden-den-jsi-hrdina-druhy-svinak> (staženo 15. července 2024).

podporovaly hlubší zaujetí pro téma, nebo vybízely návštěvníky k zapojení jiných nežli zrakových, popř. sluchových smyslů. Kromě finančních důvodů bylo to, že se jedná o putovní výstavu. Překážkou by bylo to, že ne ve všech prostorách je možné tyto prvky provést. Na webových stránkách putovní výstavy⁶⁰ je možné též najít krátké podcasty, které podle paní Kraus mají sloužit spíše jako propagační materiál. Jedná se přechytné úvodní texty ke každé osobě, které mají vzbudit zvědavost a poskytnou představu, o čem výstava pojednává. Součástí samotné výstavy podcasty ale nejsou.

Jednou z největších zajímavostí je určitě to, že celá výstava je koncipovaná dvojjazyčně a že hlavním jazykem celé výstavy byla zvolena čeština a němčina až jako jazyk druhý. Toto rozhodnutí ale nemělo pouze symbolický důvod, ale i praktický. Záměrem bylo, aby se výstava objevila na co nejvíce místech jak v Čechách a na Slovensku. „Kdyby to bylo koncipované spíše pro německý trh, bylo by to nejspíš udělané obráceně“⁶¹, udává v rozhovoru Kraus. Nepopsala by to ale jako plánovaný záměr, prezentovat výstavu převážně v Čechách. To kde se výstava vystavovala/bude vystavovat je spíše o kontaktech a kdo a kde má zrovna volný prostor.

Tématem rozhovoru s paní Kraus bylo i to, proč ve výstavě nebyly použity žádné osobní předměty, které jsou s protagonisty spojeny a které by dokreslovaly jejich osobní příběhy. Takovéto předměty jsou vždy zajímavým doplněním výstavy a dokážou přenést speciální auru, kterou pouze textem dokázat nejde, čehož si je kurátorka vědoma, ale dodává, že to bylo společné tvůrčí rozhodnutí. Osobní předměty neměli ke všem osobám a obsahově to nebylo důležité. Jako u výběru jazyka má tato volba též praktický důvod. Od začátku byl plán putovní výstavy, a tak se jí snažili koncipovat co nejjednodušeji. Transport, pojištění a vystavení osobních předmětů by byla moc náročná. Na druhou stranu měli velmi pěkný obrazový a filmový materiál, který byl použit. Na všech panelech se nachází několik fotografií protagonistů v různých letech jejich životů, u umělců vyobrazení jejich děl (obrazy, obálky knih, atd.). U každého je uveden popis a zdroj.

Výběr prezentovaných osobností a jejich osudů je velmi podařený. Každá postava je podrobněji analyzovaná v následujících dvou tabulkách. V té první jsou porovnané informace

⁶⁰ „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš svinák!“, Památník koncentračního tábora Flossenbürg, <https://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/wanderausstellung/cs/> (staženo 15. července 2024).

⁶¹ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

spíše osobnějšího rázu (např. původ, datum narození a úmrtí, věznění, důvod zatčení a život po pobytu v koncentračním táboře). Druhá je zaměřena na náměty zmíněné u každé postavy. Jsou zde vypsané názvy dvou prohlubujících tématických rovin, další motivy a roky, popř. události z československé historie. Samozřejmě že téma komunismu hrálo v této výstavě též velkou roli, a proto poslední sloupec druhé tabulky ukazuje kolik protagonistů bylo komunisty pronásledováno.

Tabulka 1: Analýza protagonistů výstavy „Dneska ctí tě za svatého zítra budeš sviňák!“ – část 1

	Muž/žena	Původ	Doplnění k původu	Rok narození	Rok úmrtí	Vězněn/a v KT Flossenbürg	Důvod zatčení	Celkový počet vězení	Život po válce
Radomír Faltýnek	muž	Moravsko-Slezsko		1926	2018	8/1944-8.5.1945 (Osvobození na pochodu smrti)	objevení ukryvaného odbojáře	5	převzetí hospodářství, kulak
Jack Garfein	muž	Podkarpatská Rus	Žid	1930	2019	2/1945-3/1945	židovský původ	5	emigrace do USA, učitel herectví, režisér, divadlo
Helga Hošková	žena	Čechy	Židovka	1929	-	10/1944-5/1945 (Osvobození v KT Mauthausen)	židovský původ	4	studium, umění, vydání knihy
Edmund Hünigen	muž	Čechy	Němec	1897	1971	4/1940-23.4.1945 (Osvobození v KT Flossenbürg)	komunistický politik a žurnalista	8	jako uznáný antifašista smí zůstat v ČSR, aktivní komunist
Aloisie Ištvanová	žena	Čechy	Romka	1893	1971	9/1944-4/1945 (Útěk z pochodu smrti u Nejdku)	romský původ	4	ze strachu skrývání svého původu, trauma
Jan Jína	muž	Čechy		1890	1962	6/1944-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	politická činnost	6	diplomat, zatčen, nucené práce, vězněn, poslední roky života stráví v ústraní
Záviš Kalandra	muž	Moravsko-Slezsko		1902	1950	4/1940-7/1942	komunista, žurnalista	4	vydává knihu, novinář, zatčen, popraven
Imrich Karvaš	muž	Slovensko		1903	1981	4/1945 (Transport do Jižního Tyrolska)	účast ve Slovenském národním povstání	8	2x vězněný, rehabilitace 1969, dokumentární film "Financoval som Slovenské národné povstanie"
Fridolín Macháček	muž	Čechy		1884	1954	06/1944-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	politická činnost	3	návrat do Flossenbürgu jako historik, kniha "Plzeň-Terezín-Flossenbürg" 1946,
Ota Matoušek	muž	Čechy		1890	1977	12/1943-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	odbojová činnost	4	umělecká činnost, knižně vydaný grafický cyklus s tematikou života v KT,
František Michl	muž	Čechy		1901	1977	3/1940-12/1941,6/1944-23.4.1945 (Osvobození v KT Flossenbürg)	1. jako rukojmí při pátrání po odbojáři Janu Smudkovi, 2. činnost v odboji	5 (2xFlossenbürg)	umělecká činnost, šíření protirežijních zpráv, odsouzení,
Karel Procházka	muž	Moravsko-Slezsko		1893	1969	4/1940-23.4.1945 (Osvobození v KT Flossenbürg)	národnostní činnost	4	po osvobození KT tam zůstává a poskytuje podporu americké vojenské správě, besedy o antifašismu,
Fritz Seemann	muž	Čechy	Žid, Němec	1900	1942	4/1942-14.6.1942 (Zahynul v KT Flossenbürg)	pomoc přátelům k emigraci	2	-
Vladimír Škacha	muž	Čechy		1920	1987	1/1945-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	odbojová činnost	2	odchod z armády, vedoucí samoobsluhy, 1968 emigrace do Kanady
Miloš Volf	muž	Čechy		1924	2012	2/1944-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Wetterfeldu)	ukrývání členů odbojového hnutí	4	studium (nucen opustit), žurnalista, televize

Zpracováno autorkou práce: **Zdroj:** Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, výstavní noviny (2020).

Jak je vidět v první tabulce, autoři výstavy vybrali velmi zajímavou a rozmanitou skupinu protagonistů. Mezi vybranými se nachází jak slavní, tak „obyčejných“ lidí. Kromě již zmiňovaného Radomíra Faltýnka, který po svých rodičích zdědil hospodářství, které později komunisti zkollektizovali, patří mezi „normální“ lidi Aloisie Ištvánová. Tato žena romského původu prožívala do konce svého života trauma a po druhé světové válce se snažila skrývat svůj původ. Je velmi zajímavé pozorovat, že i na těchto zapomenutých příbězích se dají vyprávět dějiny. Ze známých osobností stojí za zmínku například Závěš Kalandra, který byl nacisty jako nepohodlný komunistický žurnalista zavřen, po válce ale komunisty v zinscenovaném procesu zavražděn. Dále je mezi protagonisty mnoho umělců, kteří malovali obrazy (jak tajně - např. Ota Matoušek - tak například i v oficiální malířské dílně v KT Flossenbürg – František Michl). Dalšími byli například filmoví a televizní tvůrci, nebo spisovatelé, jako například Fridolín Macháček, nebo částečně i Helga Hošková.

Helga Hošková je jedinou ze všech patnácti protagonistů, která v době otevření výstavy ještě žila, a Fritz Seemann je jediný, který ve Flossenbürgu zahynul. Ostatní přežili a většina byla v květnu 1945 osvobozena buď přímo v KT Flossenbürg, nebo na jednom z organizovaných pochodů smrti. Zde za zmínku stojí Aloisie Ištvánová, které se z jednoho pochodu smrti povedlo utéct. Jak je možné pozorovat, tak rozpětí data narození (a tím pádem i věk, když byli protagonisté vězněni) se velmi liší. Nejstarší z protagonistů je Fridolín Macháček, který pobýval v táboře ve svých šedesáti letech, na druhou stranu nejmladší je Jack Garfein, který ve Flossenbürgu byl ve svých patnácti letech. Jako jediný, kdo se z protagonistů objevil v táboře dvakrát, byl František Michl. Poprvé jako jeden ze 150 rukojmích při pátrání po příslušníku odboje Janu Smudkovi, podruhé kvůli jeho osobní činnosti v odboji.⁶²

Důvody zatčení jsou také velmi heterogenní. Můžeme zde najít zatčení jak kvůli svému původu (židovský, romský), tak kvůli politické (komunistické, účast na Slovenském povstání) činnosti, nebo podílení se na československém odboji. Fritz Seemann byl zatčen z toho důvodu, že byl odhalen, jak pomáhá svým přátelům k emigraci.

Podle Kraus bylo jejich snahou držet se proporcí historicky (a ne s ohledem na dnešní politickou korektnost) toho, jaké složení čechoslováků v KT Flossenbürg přesně bylo. Tím pádem se ve výstavě můžeme setkat pouze s dvěma ženami, což v dnešní společnosti je spíše

⁶² Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 36-37.

netypické. Dneska jsou tendence spíše o vyváženou prezentaci žen a mužů. Celkově bylo cílem představit co nejrozmanitější soubor vězňů.⁶³

⁶³ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

Tabulka 2: Analýza protagonistů výstavy „Dneska ctí tě za svatého zítra budeš sviňák!“ – část 2

	Prohlubující tématické roviny (názvy)		Zmíněné roky/události z ČS historie	Další zmíněné motivy	Pronásledování komunisty
	1	2			
Radomír Faltýnek	Vězeň číslo 20 000	Kolektivizace zemědělství	1939, 1945, 1948, 1989	vzpomínka na tábor, uchování předmětů z tábora	ano
Jack Garfein	Pronásledování Židů na Slovensku	Učitel herectví a režisér	vznik Slovenského státu 1939	emigrace, umění (ve svých filmech vypořádávání se s kontroverzními tématy)	
Helga Hošková	Ghetto Terezín	Umění a vzpomínání	„pražské jaro“ 1968, 1989	umění ("Maluj, co vidíš."), psaní deníku, nucená práce, téma holokaustu v ČSR není tabu až po 1989	
Edmund Hünigen	V kanceláři "antify" v Liberci	Strach z "kontrarevoluce"	1SV, 1938, 1939, liberalizace v 60. letech, 1968	přesvědčený komunista celý život, nucená práce, žurnalista	
Aloisie Ištvanová	Pronásledování československých Romů	Celoživotní trauma	Protektorát	diskriminace Romů, finanční příspěvek po válce za věznění, zdravotní problémy do konce života, trauma, ze strachu skrývání svého původu	
Jan Jína	Ve službách republiky	Stalinistické čistky v Československu	1918, 1919, 1938, studená válka, 1948	odboj proti Habsburské monarchii, diplomatické služby, spolupracovník Beneše po válce,	ano
Záviš Kalandra	Nepohodlný žurnalista	Největší "monstrproces" v Československu	1950 (proces, Horáková atd.), 1989	trauma, komunistický strana	ano
Imrich Karvaš	Slovenské národní povstání	Pronásledování po válce	mnichovská dohoda, (slovenská) 2. republika, 1939, 1948, 1989	státní činnost, pomoc Židům, vězněn komunisty, vykonstruovaný proces, dokumentární film	ano
Fridolín Macháček	Česko-německý "kulturní boj" v Plzni	-	1939	památková činnost před válkou, pedagog, sokol, odboj, po okupaci snaha posilovat historické povědomí a národní identitu Čechů	ano
Ota Matoušek	Obrazy pro vlastní stát	Kresby z koncentračního tábora	bitva u Zborova a u Bachmáče, 28.10.1918, okupace 1939, „pražské jaro“	ruské zajetí za 1SV, legie, malby, grafiky, zakládá sdružení jihočeských výtvarníků, odboj, pomoc rodinám ukryvaných a zatčených,	
František Michl	Pout' proti okupantům	Umění v koncentračním táboře	mnichovská dohoda, 1939, „pražské jaro“	odboj, vystudovaný krajinomalíř, člen pracovního komanda "Malstube", umění	ano
Karel Procházka	Osvěta a vzpomínání	Hlavní flossenburský proces	začátek války 1939,	vlastenectví, Sokol, pisář politického oddělení, shromažďování důkazů o zločinech, pomoc přeživším, 1.5.1945 vystupuje jménem všech ČS vězňů na 1. vzpomínkové oslavě osvobození ve Flossenbürgu, besedy o antifašismu,	
Fritz Seemann	Mezi centrem a periferií	Pronásledování rodiny	mnichovská dohoda 1938, okupace 1939	skladatel, rozhlas, žurnalista, represe kvůli jeho židovskému původu	
Vladimír Škacha	V tajné operaci	Zapovězení parašutisté	1939, 1942 (Heydrich, Gabčík a Kubiš, Lidice, Ležáky), komun. Převrat, „normalizace“, 1968, 1989	uprchnutí z protektorátu, odboj, výsadkář, úkol předat domácímu odboji radiostanici, emigrace	
Miloš Volf	Hrad a hlad	Zvědavá kamera	1939, 1948, 1968	odboj, nucená práce, kreslíř, rozvoj programového vysílání pro děti v Československé televizi, "Zvědavá kamera", cenzura, vzpomínková práce, vede "Historickou skupinu Flossenbürg"	ano

Zpracováno autorkou práce: Zdroj: Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, výstavní noviny (2020).

Druhá tabulka analyzuje témata a motivy výstavy. První dva sloupce představují názvy dvou prohlubujících odstavců. U Fridolína Macháčka se z neznámého důvodu nachází ale pouze jeden (minimálně ve výstavních novinách). Zmíněné roky, popř. události z československých dějin budou rozebrány v následující podkapitole. Jak je možné pozorovat i zde je výběr velmi rozmanitý a rozsáhlý. Opakujícími se náměty jsou odboj, trauma a vypořádávání se se vzpomínkou na tábor, umění a komunismus. Jednotlivě pak taky emigrace, nucená práce a například vlastenectví.

Jak již bylo vidět v první tabulce, odbojová činnost byla v pěti případech důvod zatčení. Většina z nich po válce byla pronásledovaná i komunisty (Vladimír Škacha emigroval po válce do Kanady; u Oty Matouška o tom žádné informace). Tématem není pouze protinacistický odboj, ale u Jana Jíny i ten proti Habsburské monarchii. Jan Jína v první republice působí jako vysoce postavený diplomat, který po zřízení protektorátu přebírá vedoucí roli v odbojového Politické ústředí.⁶⁴ Dalším důležitým protagonistou odboje proti nacistům je Vladimír Škacha, který se jako zvláštní voják vyškolil ve Velké Británii a v roce 1941 byl společně s Janem Zemkem vysazen do Československa. Jejich tajná mise Silver B ztroskotala, a proto dlouhé tři roky žije v úkrytu. Nalezen a uvězněn je až na konci roku 1944.⁶⁵

Dalším opakujícím motivem je nejenom negativní (ve smyslu následného traumatu) vzpomínání na tábor. Například Radomír Faltýnek i po osvobození udržoval kontakt se svými bývalými spoluvězni a uchovával si různé připomínkové předměty, které si vyrobil z leteckého plechu v době věznění.⁶⁶ Miloš Volf se v důchodovém věku věnuje vzpomínkové práci a vede „Historickou skupinu Flossenbürg“.⁶⁷ Karel Procházka, jako bývalý písař politického oddělení tábora s detailními znalostmi zločinů SS a jejich pomocníků, zůstal po osvobození ještě další čtyři týdny ve Flossenbürgu a pomáhal americké vojenské správě se shromažďováním důkazů. Procházka vystupuje 1.5.1945 jménem všech československých vězňů na 1. vzpomínkové oslavě osvobození ve Flossenbürgu. Řadu let pořádá besedy s mladými lidmi o antifašismu.⁶⁸ Tito lidé se se svými zkušenostmi z tábora

⁶⁴ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 27.

⁶⁵ Ibid., 42-43.

⁶⁶ Ibid., 17.

⁶⁷ Ibid., 45.

⁶⁸ Ibid., 39.

dokázali určitým způsobem vyrovnat, další se tím vyrovnávali v rámci jejich umělecké kariéry. Na druhou stranu Aloisie Ištvanová se se svými vzpomínkami nikdy nevypořádala a měla celoživotní trauma. Po válce získala jako rasově pronásledovaná status politického vězně a dostává k důchodu malý finanční příspěvek. Za pseudolékařské experimenty, které na ní a jejích dcerách byly prováděny v Osvětimi, nedostala nic, i když kvůli nim měla do smrti zdravotní problémy.⁶⁹

Tvůrčí činnost provozovala skoro polovina protagonistů. Kromě již zmíněného Františka Michla, který musel pro nacisty v táboře malovat obrazy zříceniny hradu Flossenbürg, byli dalšími výtvarníky například Ota Matoušek, nebo Helga Hošková, která se jako mladistvá dostala se svou rodinou do ghetta terezín, kde jí otec řekl, ať maluje, co vidí. Její obrázky ukazují kromě poničení, stísněnosti, hladu, nemoci a smrti, též sny osvobodě a o budoucnosti. V šedesátých letech vystavuje mimo jiné i tyto kresby úspěšně v zahraničí.⁷⁰ Helga Hošková vydala knižně svůj deník z doby věznění, který se přeložil do několika světových jazyků.⁷¹ Dalším, který se proslavil jako spisovatel a který byl již zmiňován, je Fridolín Macháček. Žurnalistickému psaní se věnoval například Edmund Hünigen, Závaš Kalandra, Fritz Seemann, nebo Miloš Volf. Ten se též jako kreslíř podílel na programovém vysílání pro děti v Československé televizi a na programu „Zvědavá kamera“. Jack Garfein vystudoval po emigraci do USA hereckou školu a filmovému a divadelnímu režisérství se věnoval po zbytek života. Ve svých dílech se vypořádává s v té době kontroverzními tématy (znásilnění, homoerotické podtóny, afroameričtí herci).⁷²

Je samozřejmé, že kvůli tomu, že komunistická strana vládla v Československu od 1948 až do sametové revoluce, toto téma opakovaně přichází ve výstavě ke slovu. Kromě poloviny protagonistů, kteří byli komunisty pronásledováni, se mezi nimi nachází i celoživotně přesvědčený komunist a Edmund Hünigen. I když se svou rodinou patří k německé menšině, mohou po válce v Československu jako uznaná antifašisté zůstat. Kvůli jeho původu ale „upadá Edmund Hünigen [...] v Komunistické straně Československa

⁶⁹ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 25.

⁷⁰ Ibid., 21.

⁷¹ Jedná se o knihu: Helga Hošková-Weissová. *Deník 1938–1945: Příběh dívky, která přežila holocaust* (Jota, 2012).

⁷² Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 18-19.

v nemilost“⁷³. Jeho syn byl ze strany vyloučen a emigroval do NDR. Za zmínku zde stojí i Imrich Karvaš, který byl za komunisty dlouhé roky vězněn. Je to jediný protagonista, který pochází ze slovenské části Československa. I přestože měl kritický postoj vůči režimu, byl před válkou jmenován guvernérem Slovenské národní banky a později i předsedou Nejvyššího úřadu pro zásobování. Díky tomu mohl pomáhat slovenským Židům, nebo získat peníze na financování Slovenského národního povstání.⁷⁴

2.2 Prezentace československých dějin

Jak je vidět na rozmanitém výběru osob a na zmíněných motivech, kurátoři byli schopni pokrýt mnoho historicky důležitých témat, které jsou pro československé dějiny 20. století důležitá. Na začátku výstavy by se měl nacházet jeden úvodní panel představující souhrnné historii Československa minulého století, pokud to ale je ten stejný text, co je otištěný ve výstavní publikaci⁷⁵, tak se návštěvník o daném tématu moc nedozví. Tento „náčrt historie Československa“ je velmi stručný a zaměřuje se spíše na informace spojené s protagonisty výstavy jako takovou malou upoutávku toho, co nás ve výstavě čeká. „V jednotlivých portrétech se [...] zrcadlí centrální etapy československých dějin od založení státu v roce 1918 přes okupaci a nacistický teror, komunistický puč v roce 1948, „pražské jaro“ v roce 1968 a následující „normalizaci“ až po „sametovou revoluci“ roku 1989.“⁷⁶ Je jasné, že hlavní myšlenkou výstavy je představení osudů jednotlivých protagonistů. Otázkou ale zůstává, zda jsou návštěvníci s menším, popř. žádným povědomím o československých dějinách schopni porozumět takto složitému vývoji pouze na základě jednotlivých životních příběhů. Lze si představit, že pro návštěvníky, kteří nezažili podobnou minulost jako Československo a nepochází ze zemí, kde před 1989 vládl komunistický režim, může být pochopení ještě těžší. V úvodu je ale kvalitně zpracovaný výběr doplňujících fotografií, které zachycují právě milníky československé historie. Tyto fotografie jsou zasazeny na časové ose, na kterou se návštěvníci mohou vždy podívat a zasadit získané informace do kontextu celého století. Další kladně hodnocený prvek je mapa Československa v hranicích

⁷³ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 23.

⁷⁴ Ibid., 30-31.

⁷⁵ Ibid., 6-12.

⁷⁶ Ibid., 11.

z roku 1935, na které je vyznačeno odkud jednotliví protagonisté pocházejí a umístění Flossenbürgu. Pobočné tábory koncentračního tábora Flossenbürg, kde se někteří z protagonistů nacházeli, zde ale vyznačené není. Na druhou stranu je díky tomu mapa o to přehlednější.

Analýza četnosti zmínění určitých dat spojených s důležitými událostmi z československé historie je zpracovaná v tabulce č. 2 ve třetím sloupci. Zde je možné pozorovat, že mezi nejvíce opakujícími se událostmi byly mnichovská dohoda, okupace, komunistický převrat, pražské jaro a sametová revoluce, přesně to, co je slibováno. Zavádějící jsou v úvodu ale dva úryvky. Prvním z nich je podtržený titul „V jednotlivých portrétech se zrcadlí centrální etapy československých dějin (1918-1992)“⁷⁷ O stránku vedle stojí již zmíněný citát, který začíná stejně, jako ten první, ale etapy československých dějin ohraničuje od 1918 „až po ‚sametovou revoluci‘ roku 1989.“⁷⁸ Tohoto se kurátoři později nejspíše drželi. Rozdělení Československa v textech protagonistů úplně chybí. Jediná zmínka o roku 1992 je u jedné z fotografií, které zachycuje premiéry Mečiara a Klause v zahradě vily Tugendhat. Datum 1. ledna 1993 není vůbec zmíněno, což naznačuje nedostatečnost prezentace Československých dějin v této oblasti. Tento den byl pro historii Československa velmi důležitý. Vznik republiky 28. října 1918 je v textu u protagonistů zmíněno pouze jednou (Ota Matoušek).

V textech u jednotlivých osob jsou dějiny Československa vysvětleny srozumitelně, avšak relativně okrajově. Je zde počítáno nejspíš s tím, že návštěvník minimální znalosti dějin 20. století již má. Některé pojmy jako „mnichovská dohoda“, nebo „pražské jaro“ jsou pochopitelné pouze z kontextu a detailněji dovysvětlené nejsou. Je pochopitelné, že v takto poměrně krátkém textu nejde představit vše dopodrobna, u nějakých událostí by to bylo ale na místě, protože jsou zmiňované opravdu často. Rok 1938, popř. mnichovská dohoda se objevuje přibližně u poloviny protagonistů. U Helgy Hoškové je toto datum spojeno s oklešťováním práv Židů.⁷⁹ V textech se samozřejmě objevuje mnohem více dat, než je sepsáno v tabulce. Ostatní měli ale spíše spojitost s osobní historií, nežli s prezentací československých dějin, a tak se v tabulce neobjevují. Právě například rok 1945 je

⁷⁷ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 10.

⁷⁸ Ibid., 11.

⁷⁹ Ibid., 21.

zmiňovaný převážně v souvislosti s osobní historií a návratem z koncentračního tábora. Například u Aloisie Ištvánové jsou v souvislosti s tématem pronásledování československých Romů uvedeny data ve spojitosti s tím.⁸⁰

Cílem kurátorů bylo pokusit se o tzv. dialogické vzpomínání. Tento reflexní přístup k dějinám je podrobněji popsán jako jeden ze čtyř modelů vyrovnávání se s traumatickou minulostí podle Aleidy Assmann v úvodu této bakalářské práce. Autoři výstavy jejich záměr popisují ve výstavní publikaci takto: „*Vzhledem k tomu, že jmenovaná periody a převraty vyvolávají v Česku, na Slovensku a v Německu rozdílné a rozporuplné vzpomínky, musela být pro rozdílné recipienty nalezena srozumitelná koncepce. Koneckonců výstava nemá Čechy a Slováky nudit všeobecně známými fakty a zároveň nemá přetěžovat v tomto ohledu méně informované německé návštěvníky. Výsledkem těchto úvah je snaha o ‚dialogické vzpomínání‘, oprostěné od národní paměti. Z přehledky různých životních poutí vzniká mnohoznačná mozaika československých dějin.*“⁸¹ Když na toto téma přišla otázka v rozhovoru, paní Kraus uvedla, že z jejího pohledu za tím žádný velký teoretický cíl nebyl. Ona není žádná historička ani teoretička. Od začátku byla ale jejich myšlenka, aby výstava dokázala oslovit návštěvníky z obou stran hranice a pro obě skupiny byla určitým způsobem zajímavá. Existuje prý mnoho výstav, které se zabývají kulturou paměti a pohybují se na mnohem teoretičtější úrovni. Oni si vybrali tyto biografie a teorii tolik nezahrnuli. Udává, že si je vědoma toho, že obecné znalostí se u každého velmi liší a s daty zmíněnými ve výstavě má každý spojené něco jiného.⁸² Jejich úmysl je zpracován poměrně pečlivě a dějiny jsou představeny objektivně. Avšak, jak již bylo zmíněno, některé historické okamžiky by si zasloužily podrobnější vysvětlení.

2.3 Impulsy a důvody realizace výstavy

Posledním bodem analýzy je zkoumání impulsů a důvodů realizace výstavy „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ a jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, tak jedním z impulsů pro vytvoření bylo vydání vzpomínkové reportáže Fridolína Macháčk. Originál

⁸⁰ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 25.

⁸¹ Ibid., 11.

⁸² Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

v češtině „Plzeň - Terezín – Flossenbürg“ byl vydán 1946. Překlad v němčině byl vydán jako druhý svazek ve Flossenburském fóru roku 2017. Jako editor se na tom podílel právě jeden z budoucích kurátorů výstavy, Jan Švimberský, Christa Schikorra, nebo ředitel Památníku Jörg Skriebeleit.⁸³

V té době se v Památníku přemýšlelo o vytvoření nové dočasné výstavy, na kterou vznikly prostory v nově opravené bývalé táborové kuchyni. Annette Kraus v rozhovoru ale uvádí, že výběr tématu československých osudů může být pouze náhoda, z toho důvodu, že Jan Švimberský, který tam v té době v pracoval, je rodilý Čech. A tím, že Památník KT Flossenbürg leží na hranicích s Českou republikou a o tomto místě je za hranicemi velmi malé povědomí, cílem bylo též přilákat nové návštěvníky.⁸⁴ Ve výstavní publikaci stojí, že prezentace patnácti životních osudů je výsledkem vzájemného přibližování, které započalo před čtvrtstoletím, což je pravda, protože předtím byl kontakt znemožněn železnou oponou. Někteří bývalí vězni se později jako členové vědecké poradní rady stali mentory nové koncepce Památníku.⁸⁵ Ve stále výstavě se nacházejí již odkazy na tuto výstavu. Jedním z témat je též transport vězňů v roce 1945, kdy byly tábory rozpuštěny. U Roztok u Prahy proběhla jedna velká záchranná akce českých civilistů, kteří otevřeli tento vlak strážný SS a dávali lidem jídlo apod.

Při samotných přípravách výstavy bylo rychle rozhodnuto, že má jít o představení jednotlivých bigrafií, což podle Kraus není nic zvláštního a v historických výstavách poměrně populární. To, že bude prezentován celý život, přišlo až v pracovního procesu, kdy o některých věděli relativně dost a napadlo je, že by bylo zajímavé ukázat, co dělali i mimo koncentrační tábor. Na druhou stranu například o Aloisii Ištvánové mnoho informací nenašli, a tak ve výstavě bylo prezentováno skoro všechno, co o ní dokázali zjistit. Záměrem kurátorů bylo představit výběr osob, který by proporčně odpovídal složení čechoslováků vězněných v táboře a aby důvody věznění byly co nejrůznorodější, aby zde nebyli k vidění pouze židovští vězni, nebo lidé z odboje. Paní Kraus za svého předchozího působení v archivu Památníku měla tu možnost se setkat s některými z budoucích protagonistů výstavy. Když

⁸³ Jedná se o knihu: Fridolín Macháček, *Pilsen – Theresienstadt – Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen* (Göttingen: Wallstein, 2017).

⁸⁴ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

⁸⁵ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska cítí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, 6-9.

se ale výstava připravovala, žila už pouze jediná osoba, Helga Hošková. K přípravě byly využívány rozhovory, které památník s protagonisty předtím vedl a zdokumentoval. Práce s ostatními archivy byla též velmi intenzivní, kdy ke každému protagonistovi byla potřebná komunikace s jinými místy, odborníky atd. Tím jak jsou Právě samotná výměna informací byla vyzývající a vždy doplněna o nepřetržité přepínání z češtiny do němčiny. Většina získaných informací byla v češtině, a tak se německému týmu muselo vše zprostředkovat, což ale nebylo nevýhodou. Organizátoři mohli tím pádem používat zdroje z obou jazyků a Kraus to vidí jako velkou přednost.⁸⁶

Jak již bylo zmíněno název výstavy „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ je slyšet v jedné z promítaných filmových ukázek. To je jediné místo, kde na to v celé výstavě narazíme a více vysvětlené to není. Prý to takto bylo záměrem kurátorů a pozorný návštěvník si toho všimne. Pro méně pozorné zůstane význam jména záhadou. Protože se jedná o osudy různých osobností, na kterých jsou představeny jednotlivé epochy československých dějin, byly pracovním názvem „Epizody“. Autoři chtěli ale něco více zajímavého, něco co vzbuzuje zvědavost a výběr tohoto citátu se jim velmi povedl.⁸⁷ Výstava byla dokončena v době pandemie covidu v červnu 2021 a vystavena v bývalé táborové kuchyni Památníku KT Flossenbürg, kde ji návštěvníci mohli zhlédnout do listopadu 2021. Od té doby byla vystavena například v Praze v Národním památníku na Vítkově⁸⁸, v domažlickém Muzeu Chodska⁸⁹, v Památníku Terežín⁹⁰, ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích⁹¹, v Městském muzeu v německém Deggendorfu⁹² a ve slovenském Bardejově.⁹³ Co se týče reakcí na výstavu, tak i přes důkladnou rešerši mnoho článků na

⁸⁶ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák! Československé osudy ve 20. století“, Národní muzeum, <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/dneska-cti-te-za-svateho-zitra-budes-svinak-ceskoslovenske-osudy-ve-20-stoleti> (staženo 19. července 2024).

⁸⁹ „DNESKA CTÍ TĚ ZA SVATÉHO, ZÍTRA BUDEŠ SVIŇÁK !“, Muzeum Chodska, <https://www.muzeum-chodska.com/muzeum-chodska/akce/?ftshow=265&archiv=true#ka265> (staženo 19. července 2024).

⁹⁰ „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák“, Památník Terežín, <https://www.pamatnik-terezin.cz/kalendar-akci/dneska-cti-te-za-svateho-zitra-budes-svinak-2023-03-16> (staženo 19. července 2024).

⁹¹ „Putovní výstava v Litoměřicích připomene osudy lidí z koncentračních táborů“, Litoměřický deník, https://litomericky.denik.cz/zpravy_region/putovni-vystava-litomerice-flossenburg-koncentracni-tabor.html (staženo 19. července 2024).

⁹² „Heute ein Heiliger, morgen ein Schweinehund“, Stadt Deggendorf, <https://www.deggendorf.de/veranstaltungen/heute-ein-heiliger-morgen-ein-schweinehund> (staženo 19. července 2024).

⁹³ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

internetu nalezeno nebylo. Většinou se jednalo o stránky vystavovatelů⁹⁴, nebo pak o články v regionálních denících.⁹⁵ Paní Kraus v rozhovoru uvedla, že ani ona nemá mnoho informací o reakcích, protože v té době v Památníku už zaměstnaná nebyla. Za sebe si myslí, že možná použili až moc textu a až moc osob. Uvádí příklad na Památníku KT Flossenbürg, kam se přijíždí na pár hodin především prohlédnout si areál a stálou expozici a na dočasnou výstavu už návštěvníkům nezbyde čas a ani energie. Nicméně s odstupem času je s výsledkem oprávněně spokojená.⁹⁶

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo představit vývoj Památníku koncentračního tábora Flossenbürg od svého založení až po současnost. Na příkladu výstavy „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ byla představena cesta, kterou německá vzpomínková kultura od konce druhé světové války zvládla ujít. Od záměrného zamlčování historie holokaustu jsou německé instituce v dnešní době schopné reflektovat dějiny a například i tvořit výstavy věnované obětem nejen minoritám žijícím v daném státu, ale i obětem pocházející ze státu jiného.

Nacistický koncentrační tábor v bavorském Flossenbürgu vznikl v roce 1938 nedaleko československých hranic. Vězni převážně vykonávali nucenou práci v nedalekém kamenolomu. Do jeho osvobození americkou armádou 23. dubna 1945 zde bylo vězněno okolo sto tisíc lidí, z toho přibližně 4500 československého původu. Polští vysídlenci vytvořili v bývalém koncentračním táboře Flossenbürg první pamětní místo "Údolí smrti" (*Tal des Todes*), který měl podobu parku. Z toho, jak koncentrační tábor vypadal, v současnosti moc neuvidíme. V žádném jiném bývalém koncentračním táboře v Německu nebyl areál tábora tak důsledně a nevratně přebudován jako ve Flossenbürgu. Část byla ekonomicky využita, kamenolom dále používán (nyní již součástí památníku) a na místě bývalých vězeňských baráků bylo zřízeno sídliště. V roce 1995 byla ve Flossenbürgu zahájena výstavba památníku a v roce 2015 byla dokončena rozsáhlá úprava venkovních prostor, během níž bylo otevřeno muzejní kavárna a vzdělávací centrum. Právě vzdělávání,

⁹⁴ Viz. Poznámky pod čarou 85-87,89.

⁹⁵ „Putovní výstava v Litoměřicích připomene osudy lidí z koncentračních táborů“, Litoměřický deník, https://litomericky.denik.cz/zpravy_region/putovni-vystava-litomerice-flossenburg-koncentracni-tabor.html (staženo 19. července 2024).

⁹⁶ Annette Kraus, v osobním rozhovoru s autorkou, květen 2024, (nepublikované interview).

vědecká práce, péče o bývalé vězně a práce s mezinárodními skupinami jsou hlavními cíli památníku. Momentálně je možné zhlédnout dvě stálé výstavy poskytují informace o historii koncentračního tábora a jeho dopadech. V dnešní době je památník uznávaným evropským pamětním místem. do povědomí Čechů, se ale ještě úplně nedostal, což být ovlivněno omezeným kontaktem za železné opony. To chtěli změnit výstavou o vybraných osudech československých vězňů „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“

Tato putovní výstava z roku 2021 představuje zajímavý příklad toho, jak se dějiny v dnešní době dají vyprávět. Cílem studie výstavy „*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“ bylo kromě představení samotných podnětů k realizaci výstavy, též analýza vybraných protagonistů a prezentace československých dějin. Jako hlavními zdroji byla výstavní publikace vydaná Památníkem KT Flossenbürg⁹⁷ a rozhovor vedený autorkou práce v květnu 2024 s Annette Kraus, která byla jednou z kurátorů.

Kromě nalákání nových návštěvníků byl hlavním podnětem k vytvoření této výstavy bylo nové vydání vzpomínkové reportáže Fridolína Macháčka „Plzeň - Terezín - Flossenbürg. Příběh české intelektuála, který přežil“ (*Pilsen – Theresienstadt – Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen*⁹⁸). Kniha vyšla v edici Flossenbürského památníku. Jedním z editorů knihy byl právě budoucí kurátor výstavy, Jan Švimberský, který je rodilým Čechem. Paní Kraus ale udává, že se také může jednat pouze o náhodu. Přesto se jedná o významné a pozoruhodné gesto vůči československým obětem KT Flossenbürg, které nelze přehlédnout. Výstava je koncipovaná dvojjazyčně, kdy hlavním jazykem je zvolena čeština a až druhým jazykem němčina. Paní Kraus uvádí, že toto rozhodnutí ale nemělo pouze symbolický důvod, ale i praktický. Záměrem bylo, aby se výstava objevila na co nejvíce místech jak v Čechách a na Slovensku.

Výstava vypráví životní příběhy 15 Čechoslovováků, kteří byli vězněni v KT Flossenbürg. Hlavní myšlenkou bylo neredukovat osudy pouze na zkušenosti s vězením, ale v jednotlivých portrétech představit centrální etapy československých dějin 20. století. Při výběru osob bylo záměrem držet se proporcčně historické skutečnosti, například kolik bylo

⁹⁷ Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, výstavní noviny (2020).

⁹⁸ Fridolín Macháček, *Pilsen – Theresienstadt – Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen*. (Göttingen: Wallstein, 2017).

doopravdy v koncentračním táboře poměr žen a mužů. Cílem bylo představit co nejrozmanitější soubor vězňů, ať už šlo o věk (kdy byli vězněni v KT), původ (Čechy/Moravsko-Slezsko/Slovensko; Židé/Romové/Německá menšina), nebo důvody zatčení (např. činnost v odboji, politická činnost, kvůli původu). Převážně zmiňovaná mnichovská dohoda, komunistická vláda, pražské jaro a sametová revoluce. Založení Československa je zmíněno pouze u jednoho protagonisty, zánik pouze v úvodním textu výstavy. Díky rozmanitému složení příběhů, mezi kterými se nachází jak běžní lidé, tak významné osobnosti, bylo možné pokrýt i mnoho jiných témat, jako je například odboj v Československu, trauma, vyrovnávání se se vzpomínkami na věznění (mimojiné i uměním) a život za komunismu. Je vidět, že život koncentračním táborem nekončil, že se lidé museli vrátit zpátky do „běžného života“, i když to po zkušenostech z tábora muselo být velmi těžké. Motivy, které jsou v těchto příbězích zmíněny, jsou velmi rozmanité a srozumitelně popsány, avšak k některým pojmům chybí bližší vysvětlení (minimálně ve výstavní publikaci, ze které byla textová analýza zhotovena). Pojmy jako „mnichovská dohoda“, nebo „pražské jaro“ jsou pochopitelné pouze z kontextu a detailněji dovysvětlené nejsou. Je zde počítáno největší pravděpodobností s tím, že návštěvník minimální znalosti dějin 20. století již má, což ale může být v mezinárodní výstavě problém. Snaha kurátorů o vytvoření výstavy, která „dialogicky vzpomíná“ na problematickou historii zde ale patrná je.

Summary

The aim of this bachelor thesis was to present the development of the Flossenbürg Concentration Camp Memorial from its foundation to the present day. Using the example of the exhibition "Today they honor you as a saint, tomorrow you will be a villain!" the journey that German memorial culture has taken since the end of the Second World War. Since the deliberate concealment of the history of the Holocaust, German institutions are nowadays able to reflect on history and, for example, to create exhibitions dedicated to the victims not only of minorities living in a given state, but also of victims from another state.

The Nazi concentration camp in Flossenbürg, Bavaria, was established in 1938 near the Czechoslovak border. Prisoners were mostly forced to work in the nearby stone quarry. Until its liberation by the American army on 23 April 1945, around 100,000 people were imprisoned there, of whom approximately 4,500 were of Czechoslovak origin. The Polish displaced persons created the first memorial site in the former concentration camp Flossenbürg, the "Valley of Death" (Tal des Todes), which took the form of a park. We don't see much of what the concentration camp looked like nowadays. In no other former concentration camp in Germany has the camp area been so thoroughly and irreversibly rebuilt as at Flossenbürg. Part of it was economically exploited, the quarry continued to be used (now part of the memorial) and a housing estate was established on the site of the former prison barracks. In 1995, the construction of the memorial was started in Flossenbürg and in 2015 an extensive renovation of the outdoor areas was completed, during which a museum café and education centre were opened. Education, scientific work, care for former prisoners and work with international groups are precisely the main goals of the memorial. Currently, two permanent exhibitions provide information on the history of the concentration camp and its impact. Today, the memorial is a recognised European memorial site. into the consciousness of the Czechs, but has not yet fully reached them, influenced by the limited contact during the Iron Curtain. They wanted to change that with an exhibition on the selected fates of Czechoslovak prisoners "Today they honor you as a saint, tomorrow you will be a villain!".

This travelling exhibition from 2021 is an interesting example of how history can be told today. The aim of the exhibition study "Today they honor you as a saint, tomorrow you

will be a villain!" was not only to present the motivation for the exhibition, but also to analyse the selected protagonists and present Czechoslovak history. The main sources were the exhibition publication published by the KT Flossenbürg Memorial and an interview conducted by the author of the thesis in May 2024 with Annette Kraus, who was one of the curators.

Apart from attracting new visitors, the main impetus for the creation of this exhibition was the new edition of Fridolin Machacek's memorial report "Pilsen - Terezín - Flossenbürg. The Story of a Czech Intellectual Who Survived" (Pilsen - Theresienstadt - Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen). The book was published in the Flossenbürg Memorial edition. One of the editors of the book was the future curator of the exhibition, Jan Švimberský, who is a native Czech. However, Ms Kraus indicates that this may also be a mere coincidence. Nevertheless, it is a significant and remarkable gesture towards the Czechoslovak victims of the Flossenbürg concentration camp that cannot be overlooked. The exhibition is bilingual, with Czech as the main language and German as the second language. Ms Kraus says that this decision was not only symbolic, but also practical. The intention was to have the exhibition appear in as many places as possible in the Czech Republic and Slovakia.

The exhibition tells the life stories of 15 Czechoslovaks who were imprisoned in the Flossenbürg concentration camp. The main idea was not to reduce the fates to the prison experience alone, but to present the central stages of Czechoslovak history in the 20th century in individual portraits. When selecting the people, the intention was to keep to proportional historical reality, for example, how many women and men were actually in the concentration camp. The aim was to present as diverse a set of inmates as possible, whether it was age (when they were imprisoned in the KT), origin (Bohemian/Moravian-Silesian/Slovak; Jewish/Roma/German minority), or reasons for arrest (e.g. resistance activity, political activity, because of their origin). The Munich Agreement, the Communist government, the Prague Spring and the Velvet Revolution were predominantly mentioned. The founding of Czechoslovakia is mentioned by only one protagonist, the demise only in the introductory text of the exhibition. Thanks to the diverse composition of the stories, which include both ordinary people and important personalities, it was possible to cover many other topics, such as resistance in Czechoslovakia, trauma, coping with memories of

imprisonment (including through art) and life under communism. It is evident that life in a concentration camp did not end, that people had to return to "normal life", even though it must have been very difficult after their experiences in the camp. The motifs mentioned in these stories are very varied and clearly described, but some of the concepts lack further explanation (at least in the exhibition publication from which the textual analysis was drawn). Terms such as "Munich Agreement" or "Prague Spring" are only understandable from the context and are not explained in detail. It is most likely assumed that the visitor already has a minimal knowledge of 20th century history, which can be a problem in an international exhibition. However, the curators' attempt to create an exhibition that "dialogically remembers" a problematic history is evident here.

Použitá literatura

Assmann, Aleida. *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München: C.H.Beck, 2014.

Assmann, Aleida. *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*. München: C.H. Beck, 2020.

Bauridl, Birgit M. „»was bleibt?« Erinnerungs-Schichten: Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg als transnationaler Raum“. *Blick in die Wissenschaft Forschungsmagazin der Universität Regensburg* 28, č. 39 (2019): 7-13, <https://doi.org/10.5283/bidw.v28i39.99> (staženo 28. června 2024)

Bayerische Staatskanzlei, „Besuch von Gedenkstätten ehemaliger Konzentrationslager sowie des Deutsch-Deutschen Museums in Mödlareuth durch Schulklassen“, <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVwV312206> (staženo 24. června 2024).

Berninger, Simon. „Pflicht oder nicht? KZ-Gedenkstättenbesuche für Schüler“, *Bayerischer Rundfunk*, 29. dubna 2024, <https://www.br.de/nachrichten/kultur/pflicht-oder-nicht-kz-gedenkstaettenbesuche-fuer-schueler,UAmJGov> (staženo 22. června 2024).

čt edu. „Jeden den jsi hrdina, druhý svinák“. čt edu, 18. června 2021, <https://edu.ceskatelevize.cz/video/7403-jeden-den-jsi-hrdina-druhy-svinak>, 24:05-24:50 (staženo 15. července 2024).

Eder, S.Jacob. „Holocaust memory in globalizing world“, In *Holocaust Memory in a Globalizing World*, ed. Jacob S. Eder, Philipp Gassert and Alan E. Steinweis. Göttingen: Wallstein Verlag, 2017.

EinigVtr: Artikel 35 Absatz 3 (1990) <https://www.gesetze-im-internet.de/einigvtr/EinigVtr.pdf> (staženo 25. června 2024)

Erll, Astrid. *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*. Stuttgart: J.B. Metzler, 2011.

Fleissner, Kamil, Karel B Müller, Daniel Kný, and Luděk Fráně. „Ne/kritická reflexe minulosti a přeshraniční spolupráce v trojmezích Euroregionech Nisa a Šumava. Na cestě od nostalgického hledání kořenů k dialogickému vzpomínání?“. *Historická sociologie* 14, č. 1 (2022): 61-89. <https://doi.org/10.14712/23363525.2022.5> (staženo 10. července 2024).

Friedenspreis des Deutschen Buchhandels. „Preisträger*innen“. <https://www.friedenspreis-des-deutschen-buchhandels.de/alle-preistraeger-seit-1950> (staženo 16. července 2024).

Knoch, Habbo. *Geschichte in Gedenkstätten: Theorie - Praxis – Berufsfelder*. Tübingen: narr Francke Attempto Verlag, 2020.

Knoch, Habbo. „Biographie“. <http://habbo-knoch.de/Biographie/> (staženo 26. června 2024).

Kraus, Annette. V osobním rozhovoru s autorem, květen 2024 (neublikované interview).

Litoměřický deník. „Putovní výstava v Litoměřicích připomene osudy lidí z koncentračních táborů“. https://litomericky.denik.cz/zpravy_region/putovni-vystava-litomerice-flossenburg-koncentracni-tabor.html (staženo 19. července 2024).

Muzeum Chodska. „DNESKA CTÍ TĚ ZA SVATÉHO, ZÍTRA BUDEŠ SVIŇÁK !“. <https://www.muzeum-chodska.com/muzeum-chodska/akce/?ftshow=265&archiv=true#ka265> (staženo 19. července 2024).

Národní muzeum. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák! Československé osudy ve 20. století“. <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/dneska-cti-te-za-svateho-zitra-budes-svinak-ceskoslovenske-osudy-ve-20-stoleti> (staženo 19. července 2024).

Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, výstavní noviny (2020).

Památník koncentračního tábora Flossenbürg. „Československé osudy ve 20. století“. <https://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/wanderausstellung/cs/> (staženo 10. července 2024).

Památník koncentračního tábora Flossenbürg. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ <https://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/wanderausstellung/cs/> (staženo 15. července 2024).

Památník Terezín. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák“. <https://www.pamatnik-terezin.cz/kalendar-akci/dneska-cti-te-za-svateho-zitra-budes-svinak-2023-03-16> (staženo 19. července 2024).

Scharnetzky, Julius. „Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens“. *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, č. 2 (2014): 271- 280. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=479079> (staženo 26. června 2024).

Skriebeleit, Jörg. *Erinnerungsort Flossenbürg: Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*. Göttingen: Wallsteinverlag, 2009.

Stadt Deggendorf. „Heute ein Heiliger, morgen ein Schweinehund“. <https://www.deggendorf.de/veranstaltungen/heute-ein-heiliger-morgen-ein-schweinehund> (staženo 19. července 2024).

Stiftung Bayerische Gedenkstätten. „Die Stiftung Bayerische Gedenkstätten“. <https://www.stiftung-bayerische-gedenkstaetten.de/> (staženo 1. července 2024).

Šubrt, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. „Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání“. *Historická sociologie* 2, č. 1 (2017): 9-29. https://karolinum.cz/data/clanek/4122/HS_2_1_0009.pdf (staženo 10. července 2024).

Ringer, Margit. „Stillgelegter Steinbruch erweitert KZ-Gedenkstätte Flossenbürg“, *BR24*, 11. dubna 2024, <https://www.br.de/nachrichten/bayern/stillgelegter-steinbruch-erweitert-kz-gedenkstaette-flossenbuerg,U9bTt3t> (staženo 26. června 2024).

Univerzität Konstanz. „Prof. Dr. Dr. h.c. Aleida Assmann“. <https://www.litwiss.uni-konstanz.de/en/british-and-american-studies/team/prof-em-dr-dr-hc-aleida-assmann/> (staženo 16. července 2024).

utb. „Über utb“. <https://www.utb.de/ueber-utb> (staženo 10. července 2024).

Valentina Eimer (@valentina_eimer) a cojclandnetzwerk (@cojclandnetzwerk). „SAVE THE DATE“. Instagram, 4. července 2024, https://www.instagram.com/p/C9AR0MMsqyz/?img_index=3 (staženo 11. července 2024).

Wallstein Verlag. Julius Scharnetzky“. <https://www.wallstein-verlag.de/autoren/julius-scharnetzky.html> (staženo 26. června 2024).

Zentrum Erinnerungskultur. „Ende der Zeitzeugenschaft?“. <https://zentrum-erinnerungskultur.de/projekt/ausstellung-zeitzeugenschaft/> (staženo 11. července 2024).

Zentrum Erinnerungskultur. „Entstehung“. <https://zentrum-erinnerungskultur.de/ueber-uns/entstehung/> (staženo 11. července 2024).

Zentrum Erinnerungskultur. „Prof. Dr. Jörg Skriebeleit“. <https://zentrum-erinnerungskultur.de/person/joerg-skriebeleit/> (staženo 10. července 2024).

Zentrum Erinnerungskultur. „Was ist das Zentrum Erinnerungskultur?“. <https://zentrum-erinnerungskultur.de/ueber-uns/> (staženo 11. července 2024).

Teze bakalářské práce

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Denisa Jandová
E-mail:	92010001@fsv.cuni.cz
Semestr:	5.
Akademický rok:	2023/2024
Název práce:	Vývoj Památníku KT Flossenbürg a jeho soudobá činnost - Případová studie výstavy "Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák"
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	LS 2024
Vedoucí bakalářského semináře:	doc. PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.
Vedoucí práce (povinné):	PhDr. David Emler, Ph.D.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):	Německá kultura vzpomínání a předávání problematických dějin v expozicích výstav mě zajímá již dlouho, a tím pádem bylo pro mě důležité tyto dvě témata spojit v mé bakalářské práci. Putovní výstava "Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!" od Památníku koncentračního tábora Flossenbürg představuje inovativní představení historie, kdy toto téma může přinést možnost nejen rozšířit znalosti o minulosti, ale také přispět k lepšímu porozumění československých dějin 20. století a přispět k dialogu mezi českým a německým národem.
Předpokládaný cíl (5 řádek):	Cílem práce je zjistit co vede německou instituci, konkrétně Památník koncentračního tábora Flossenbürg, k vytvoření výstavy zaměřené na československé dějiny ve 20. století. Snahou bude naznačit to, že německá společnost ušla velký kus cesty ve vyrovnávání se s vlastními dějinami a že nyní jsou schopni reflektovat svou vinu i vůči sousedním národům. Vybraná výstava může být vnímaná jako jeden konkrétní příklad pro porozumění historie cizího národa.
Základní charakteristika tématu (10 řádek):	V následujících letech čekají společnost důležité změny ve vzpomínání na historické okamžiky, především druhé světové války a holocaustu. Skončí éra současných pamětníků a přijde generační změna u moci těch, kteří formovali a byli zodpovědní za německou kulturu vzpomínání. S měnící se společností bude nutné změnit pohled na vnímání minulosti. Německá společnost prošla významným procesem vyrovnávání se s vlastní minulostí, díky čemuž zvládá otevřený a sebekritický pohled na svou historii. Tato schopnost samoanalýzy a učení se z minulých chyb přinesla několik pozitivních změn a ukázek konkrétních kroků, která německá společnost udělala. Jedním příkladem je výstava "Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!", která pojednává o československých dějinách 20. století, které jsou prezentovány na vybraných osudech československých vězňů vězněných v koncentračním táboře Flossenbürg.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek):	

- Úvod
- Vzpomínková kultura Německa po roce 1945
 - Vzpomínková kultura podle A. Assmann
 - 4 modely pro vyrovnávání se s traumatickou minulostí
 - Paměť holokaustu a zprostředkování vzpomínání na něj
- Koncentrační tábor jako památník
 - Definice pojmu památník ('Gedenkstätte')
 - Vznik a vývoj památníků v Německu
 - Památník koncentračního tábora Flossenbürg
- Výstava "Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!"
 - Obecný popis výstavy
 - Podněty a důvody realizace výstavy
- Závěr

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

1. Assmann, Aleida. *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München: C.H.Beck, 2014.
2. Assmann, Aleida. *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*. München: C.H. Beck, 2020.
3. Erll, Astrid. *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*. Stuttgart: J.B. Metzler, 2011.
4. Fleissner, Kamil, Karel B Müller, Daniel Kný, and Luděk Fráně. „Ne/kritická reflexe minulosti a přeshraniční spolupráce v trojmezích Euroregionech Nisa a Šumava. Na cestě od nostalgického hledání kořenů k dialogickému vzpomínání?“. *Historická sociologie* 14, č. 1 (2022): 61-89. <https://doi.org/10.14712/23363525.2022.5>
5. Knoch, Habbo. *Geschichte in Gedenkstätten: Theorie - Praxis – Berufsfelder*. Tübingen: narr Francke Attempto Verlag, 2020.
6. Kraus, Annette. Osobní rozhovor.
7. Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ *Československé osudy ve 20. století*, výstavní noviny (2020).
8. Scharnetzky, Julius. „Die KZ-Gedenkstätte Flossenbürg – ein Ort des Gedenkens, der Begegnung und des historischen Lernens“. *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, č. 2 (2014): 271- 280. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=479079>
9. Skriebeleit, Jörg. *Erinnerungsort Flossenbürg: Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*. Göttingen: Wallsteinverlag, 2009.
10. Šubrt, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. „Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání“. *Historická sociologie* 2, č. 1 (2017): 9-29. https://karolinum.cz/data/clanek/4122/HS_2_1_0009.pdf

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Seznam příloh

Příloha č. 1: Analýza protagonistů výstavy „Dneska ctí tě za svatého zítra budeš sviňák!“ – část 1 (tabulka)

Příloha č. 2: Analýza protagonistů výstavy „Dneska ctí tě za svatého zítra budeš sviňák!“ – část 2 (tabulka)

Tabulka 1: Analýza protagonistů výstavy „Dneska ctí tě za svatého zítra budeš sviňák!“ – část 1

	Muž/žena	Původ	Doplnění k původu	Rok narození	Rok úmrtí	Vězněn/a v KT Flossenbürg	Důvod zatčení	Celkový počet vězení	Život po válce
Radomír Faltýnek	muž	Moravsko-Slezsko		1926	2018	8/1944-8.5.1945 (Osvobození na pochodu smrti)	objevení ukrývaného odbojáře	5	převzetí hospodářství, kulak
Jack Garfein	muž	Podkarpatská Rus	Žid	1930	2019	2/1945-3/1945	židovský původ	5	emigrace do USA, učitel herectví, režisér, divadlo
Helga Hošková	žena	Čechy	Židovka	1929	-	10/1944-5/1945 (Osvobození v KT Mauthausen)	židovský původ	4	studium, umění, vydání knihy
Edmund Hünigen	muž	Čechy	Němec	1897	1971	4/1940-23.4.1945 (Osvobození v KT Flossenbürg)	komunistický politik a žurnalista	8	jako uznáný antifašista smí zůstat v ČSR, aktivní komunist
Aloisie Ištvánová	žena	Čechy	Romka	1893	1971	9/1944-4/1945 (Útěk z pochodu smrti u Nejdku)	romský původ	4	ze strachu skrývání svého původu, trauma
Jan Jína	muž	Čechy		1890	1962	6/1944-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	politická činnost	6	diplomat, zatčen, nucené práce, vězněn, poslední roky života stráví v ústraní
Záviš Kalandra	muž	Moravsko-Slezsko		1902	1950	4/1940-7/1942	komunista, žurnalista	4	vydává knihu, novinář, zatčen, popraven
Imrich Karvaš	muž	Slovensko		1903	1981	4/1945 (Transport do Jižního Tyrolska)	účast ve Slovenském národním povstání	8	2x vězněný, rehabilitace 1969, dokumentární film "Financoval som Slovenské národné povstanie"
Fridolín Macháček	muž	Čechy		1884	1954	06/1944-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	politická činnost	3	návrat do Flossenbürgu jako historik, kniha "Plzeň-Terezín-Flossenbürg" 1946,
Ota Matoušek	muž	Čechy		1890	1977	12/1943-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	odbojová činnost	4	umělecká činnost, knižně vydaný grafický cyklus s tematikou života v KT,
František Michl	muž	Čechy		1901	1977	3/1940-12/1941,6/1944-23.4.1945 (Osvobození v KT Flossenbürg)	1. jako rukojmí při pátrání po odbojáři Janu Smudkovi, 2. činnost v odboji	5 (2xFlossenbürg)	umělecká činnost, šíření protirežijních zpráv, odsouzení,
Karel Procházka	muž	Moravsko-Slezsko		1893	1969	4/1940-23.4.1945 (Osvobození v KT Flossenbürg)	národnostní činnost	4	po osvobození KT tam zůstává a poskytuje podporu americké vojenské správě, besedy o antifašismu,
Fritz Seemann	muž	Čechy	Žid, Němec	1900	1942	4/1942-14.6.1942 (Zahynul v KT Flossenbürg)	pomoc přátelům k emigraci	2	-
Vladimír Škacha	muž	Čechy		1920	1987	1/1945-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Stamsriedu)	odbojová činnost	2	odchod z armády, vedoucí samoobsluhy, 1968 emigrace do Kanady
Miloš Volf	muž	Čechy		1924	2012	2/1944-23.4.1945 (Osvobození na pochodu smrti u Wetterfeldu)	ukrývání členů odbojového hnutí	4	studium (nucen opustit), žurnalista, televize

Zpracováno autorkou práce: Zdroj: Památník koncentračního tábora Flossenbürg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, výstavní noviny (2020).

Tabulka 2: Analýza protagonistů výstavy „Dneska ctí tě za svatého zítra budeš sviňák!“ – část 2

	Prohlubující tématické roviny (názvy)		Zmíněné roky/události z ČS historie	Další zmíněné motivy	Pronásledování komunisty
	1	2			
Radomír Faltýnek	Vězeň číslo 20 000	Kolektivizace zemědělství	1939, 1945, 1948, 1989	vzpomínka na tábor, uchování předmětů z tábora	ano
Jack Garfein	Pronásledování Židů na Slovensku	Učitel herectví a režisér	vznik Slovenského státu 1939	emigrace, umění (ve svých filmech vypořádávání se s kontroverzními tématy)	
Helga Hošková	Ghetto Terezín	Umění a vzpomínání	„pražské jaro“ 1968, 1989	umění ("Maluj, co vidíš."), psaní deníku, nucená práce, téma holokaustu v ČSR není tabu až po 1989	
Edmund Hünigen	V kanceláři "antify" v Liberci	Strach z "kontrarevoluce"	1SV, 1938, 1939, liberalizace v 60. letech, 1968	přesvědčený komunistka celý život, nucená práce, žurnalista	
Aloisie Ištvanová	Pronásledování československých Romů	Celoživotní trauma	Protektorát	diskriminace Romů, finanční příspěvek po válce za věznění, zdravotní problémy do konce života, trauma, ze strachu skrývání svého původu	
Jan Jína	Ve službách republiky	Stalinistické čistky v Československu	1918, 1919, 1938, studená válka, 1948	odboj proti Habsburské monarchii, diplomatické služby, spolupracovník Beneše po válce,	ano
Záviš Kalandra	Nepohodlný žurnalista	Největší "monstrproces" v Československu	1950 (proces, Horáková atd.), 1989	trauma, komunistický strana	ano
Imrich Karvaš	Slovenské národní povstání	Pronásledování po válce	mnichovská dohoda, (slovenská) 2. republika, 1939, 1948, 1989	státní činnost, pomoc Židům, vězněn komunisty, vykonstruovaný proces, dokumentární film	ano
Fridolín Macháček	Česko-německý "kulturní boj" v Plzni	-	1939	památková činnost před válkou, pedagog, sokol, odboj, po okupaci snaha posilovat historické povědomí a národní identitu Čechů	ano
Ota Matoušek	Obrazy pro vlastní stát	Kresby z koncentračního tábora	bitva u Zborova a u Bachmáče, 28.10.1918, okupace 1939, „pražské jaro“	ruské zajetí za 1SV, legie, malby, grafiky, zakládá sdružení jihočeských výtvarníků, odboj, pomoc rodinám ukryvaných a zatčených,	
František Michl	Pout' proti okupantům	Umění v koncentračním táboře	mnichovská dohoda, 1939, „pražské jaro“	odboj, vystudovaný krajinomalíř, člen pracovního komanda "Malstube", umění	ano
Karel Procházka	Osvěta a vzpomínání	Hlavní flossenbüřský proces	začátek války 1939,	vlastenectví, Sokol, pisář politického oddělení, shromažďování důkazů o zločinech, pomoc přeživším, 1.5.1945 vystupuje jménem všech ČS vězňů na 1. vzpomínkové oslavě osvobození ve Flossenbüřgu, besedy o antifašismu,	
Fritz Seemann	Mezi centrem a periferií	Pronásledování rodiny	mnichovská dohoda 1938, okupace 1939	skladatel, rozhlas, žurnalista, represe kvůli jeho židovskému původu	
Vladimír Škacha	V tajné operaci	Zapovězení parašutisté	1939, 1942 (Heydrich, Gabčík a Kubiš, Lidice, Ležáky), komun. Převrat, „normalizace“, 1968, 1989	uprchnutí z protektorátu, odboj, výsadkář, úkol předat domácímu odboji radiostanici, emigrace	
Miloš Volf	Hrad a hlad	Zvědavá kamera	1939, 1948, 1968	odboj, nucená práce, kreslíř, rozvoj programového vysílání pro děti v Československé televizi, "Zvědavá kamera", cenzura, vzpomínková práce, vede "Historickou skupinu Flossenbüřg"	ano

Zpracováno autorkou práce: Zdroj: Památník koncentračního tábora Flossenbüřg/Nadace Bavorské památníky. „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ Československé osudy ve 20. století, výstavní noviny (2020).